

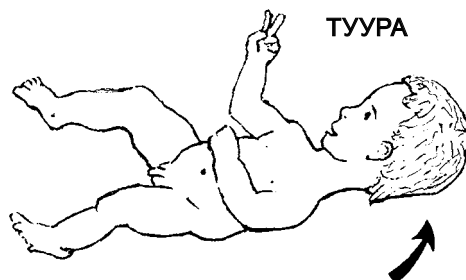
ЫСЫТМА

Адамдын денетабы (температурасы) көтөрүлүп, эти катуу ысыганда **ысытмалады** деп коёбуз. Ысытма өзү оору эмес, бирок көптөгөн ар түрдүү оорулардын белгиси болот. **Ысытманын күчөп кетиши ар кандай коркунучтарга алып келиши мүмкүн (айрыкча, жаш балдар үчүн).**

Адам ысытмалаганда:

1. Үстүн жаппай, ачык калтыруу же кийимдерин чечип салуу керек (эгерде бөлмөнүн ичи салкын болсо, анда шейшеп менен жаап туруу керек).

Жаш балдарды толук чечиндирип, денетабы түшмөйүнчө жылаңач калтыруу керек.

Мындай абал денетабын түшүрүүгө жардам берет

Мындай абал денетабын көтөрүп жиберет

Ысытмалаган баланы **эч качан** кабаттап кийиндирбеңиз же жууркан менен оробоңуз.

Ысытмалаган баланы кымтылоо же ороп коюу – коркунучтуу

Таза аба менен муздак желдин ысытмалаган адамга зыяны жок. Тескерисинче, алар денетабын түшүргөнгө жардам берет.

2. Денетабын түшүрүш үчүн аспирин ичүү керек (379-бетти караңыз). Жаш балдарга парацетамол (ацетаминофен, 380-б.) дарысын берген жакшы, бирок дозасынан ашыкча берип коюудан сак болуңуз.

3. Ысытмалаган адам **сууну**, ширени же башка суюктуктарды мүмкүн болушунча **көп ичиши керек**. Жаш балдарга (айрыкча, ымыркайларга) кайнатылган мелүүн сууну бериңиз. Баланын заарасы өз маалы менен чыгып жатканын байкаңыз. Эгерде заарасы чыкпаса же кочкул (мисалы, сапсары) болуп чыкса, анда сууну көп берүү керек.

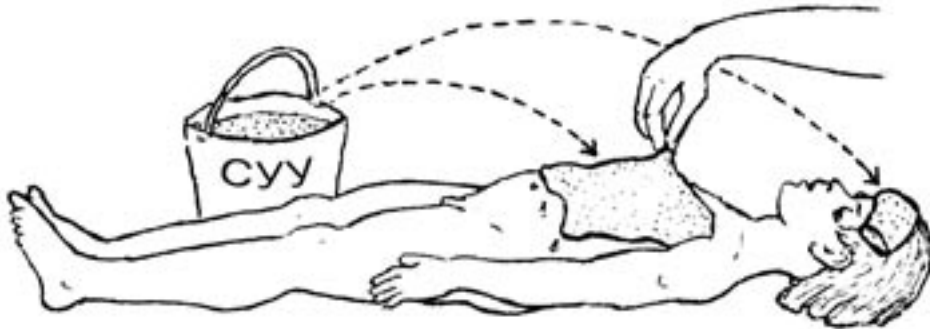
4. Адегенде ысытманын себебин таап, андан соң аны дарылаганга аракет кылыңыз.

Өтө катуу ысытма

Ысытманын узакка созулуп, аябай күчөшү – коркунучтуу. Мындай ысытма туталакка (диртилдөө) же мээ сезгенүүгө (шал оору, кем акылдык, талма ж.б.) алып келиши мүмкүн. Ысытманын күчөшү жаш балдар үчүн өзгөчө чоң коркунуч туудурат.

Эгерде денетабы катуу көтөрүлсө (40° тан ашса), аны дароо түшүргөнгө аракет кылуу керек:

1. Ооруган адамды салкын жерге жаткырыңыз.
2. Бардык кийимдерин чечип салыңыз.
3. Өзүн желпип, абаны шамалдатыңыз.
4. Денесине мелүүн (муздак эмес) суу чачыңыз же мелүүн сууга малынган чүпүрөктү көкүрөгү менен чекесине коюңуз. Кийимдерин муздагыраак кармаш үчүн желпилеп (шамалдатып), тез-тез алмаштырып туруңуз. Мунун баарын денетабы 38° тан ылдый түшмөйүнчө уланта бериңиз.

5. Мелүүн (муздак эмес) суудан көп ичириңиз.
6. Ысытманы түшүрө турган дары берип көрүңүз. Аспирин же парацетамол (ацетаминофен) жакшы жардам берет.

Аспиринди же парацетамолду төмөнкүдөй **дозада** берүү керек (чоңдорго берилүүчү 300 миллиграммдык таблеткаларды колдонуп):

- 12 жаштан жогоркуларга: ар бир 4 саатта 2 таблеткадан
- 6 дан 12 жашка чейинки балдарга: ар бир 4 саатта 1 таблеткадан
- 3 төн 6 жашка чейинки балдарга: ар бир 4 саатта таблетканын $\frac{1}{2}$ ин
- 3 жашка чейинки балдарга: ар бир 4 саатта таблетканын $\frac{1}{4}$ ин

Эске алыңыз: суук тийген, сасык тумоо же суу чечек (379-бетти караңыз) менен ооруган, 12 жашка чейинки балдардын аспиринден көрө парацетамол ичкени жакшы, себеби анын зыяны азыраак.

Эгерде ысытмалаган адам таблетканы бүтүндөй жута албаса, анда аны майдалап, сууга аралаштырып, эритиндисин **ичалдыргыч (клизма)** же ийнеси жок шприц менен көтөн тешик аркылуу жиберүү керек.

Эгерде ысытма узакка созулуп, катуу күчөсө же туталак (диртилдөө) башталса, анда денени суу менен салкындатууну улантып, дароо медициналык жардамга кайрылыңыз.

ШОК (өзөрүү)

Шок бул өмүргө коркунуч туудурган абал. Ал оор күйүктөн, канды көп жоготуудан, катуу оорудан, дене суусуздануудан же күчтүү аллергиялык реакциядан улам пайда болот. Ички кансыроонун оор түрү да (көрүнбөгөнү менен) шокко алып келиши мүмкүн.

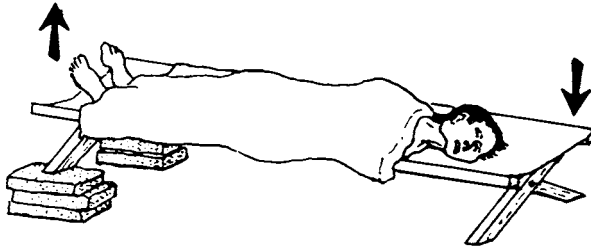
ШОКтун белгилери:

- тамырдын кагышы солгундайт; тамыр бат-баттан кагат (бир мүнөттө 100 дөн ашык);
- муздак тер басат; өң кубарат жана дене муздап, тери нымдалат;
- кан басым төмөндөйт;
- адам эс-учун жоготот, алсырайт.

Шокту дарылоо же анын алдын алуу үчүн эмне кылуу керек?

Шоктун алгачкы белгилери же шок болуп калуу коркунучу байкалса, анда

• адамдын бут жагын баш жагынан бийигирээк кылып, төмөнкүдөй калыпта жаткырыңыз:

Эгерде башы катуу жаракат алса, анда аны «жарым отурган» абалда кармаңыз (91-б.).

- ар кандай кан кетүүнү токтотуңуз;
- эгерде үшүсө, жууркан менен жаап коюңуз;
- эгерде акыл-эсинде болуп, суу иче алса, анда суу же башка суусундардан аз-аздан тамчылатып бериңиз. Эгерде дене суусуздануунун белгилери байкалса, анда суюктукту көп ичириңиз же регидрон суусунун бериңиз (152-б.);
- эгерде жарааты болсо, ага дары сүйкөп, таңып коюңуз;
- эгерде бир жери ооруса, аспириин же башка дары берип көрүңүз, бирок кодеин сыяктуу **уйку дарыларды** бербейиз;
- өзүңүздү кармап, жабыркаган адамдын көңүлүн көтөргөнгө аракет кылыңыз.

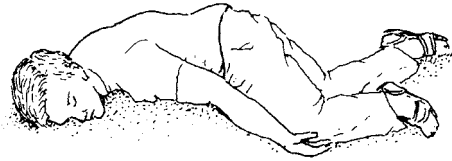
Эгерде адам эсин жоготуп койсо, анда:

- башын ылдый каратып, капталынан же чалкасынан жаткырыңыз (жогорудагы сүрөттү караңыз). Эгерде деми кыстыгып баратса, колуңуз менен тилин алдыга тартып чыгарыңыз;
- эгерде кусуп жиберсе, дароо оозун тазалаңыз; башын бир аз артка чалкалатып же бир жак капталына кыйшайтып жаткыруу керек, болбосо кундусу өпкөсүнө кетип калышы мүмкүн;
- эсине көлмейинче, оозу аркылуу эч нерсе бербейиз;
- эгерде кан тамырга (венага) куюлуучу эритиндини (нормалдуу туз эритиндисин) кантип куюшту билсеңиз же жаныңыздагы бирөө жарым билсе, анда дароо бул ишти аткаруу керек;
- тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз.

ЭСИН ЖОГОТУУ (эс-учун жоготуу)

Эсин жоготуунун көп кездешкен себептерине төмөнкүлөр кирет:

- мас болуу;
- башка катуу сокку алуу;
- шок болуу (өзөрүү, 77-б.);
- туталагы кармоо (178-б.);
- уулануу (103-б.);

- эси ооп жыгылуу (катуу чочуганда, шайы кеткенде ж.б.);
- күн өтүү (ысык уруу, 81-б.);
- мээге кан куюлуу (327-б);
- жүрөк оору кармоо (325-б).

Эгерде адам эсин жоготуп, сиз анын себебин билбесеңиз, анда **төмөнкүлөрдүн ар бирин токтоосуз текшерип чыгыңыз:**

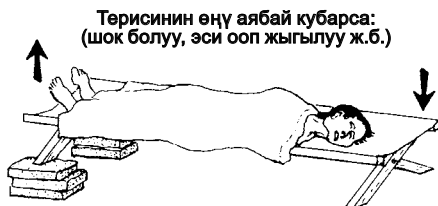
1. **Дем алуусу** жакшыбы? Начар болсо, башын артка чалкалатып, жаагын басып, тилин алдыга тартыңыз. Тамагына бир нерсе туруп калса, аны чыгарып таштаңыз. Эгерде дем алалбай калса, анда оозуңузду анын оозуна такап, жасалма (оозмо-ооз) дем алдырууга өтүңүз (80-бетти караңыз).

2. **Кан көп кетип жатабы?** Анда дароо канды токтотконго аракет кылыңыз (82-бетти караңыз).

3. **Шок** болдубу (териси нымдашып, өңү купкуу болуп, кан тамыры араң, бат-бат кагабы)? Анда баш жагын бут жагынан ылдый кылып жаткызып, кийимдерин жеңилдетиңиз (77-бетти караңыз).

4. **Күн өтүп** кеткен жокпу (денеси кургап, денетабы көтөрүлүп, териси кызарып ысыдыбы)? Анда күндөн калкалап, баш жагын бийигирээк кылып, чекесине муздак сууга (мүмкүн болсо муздуу сууга) малынган чүпүрөктү басып, өзүн желпиңиз (81-бетти караңыз).

Эсин жоготкон адамды кандай абалда жаткыруу керек?

Терисинин өңү аябай кубарса:
(шок болуу, эси ооп жыгылуу ж.б.)

Терисинин өңү кызыл түстө же кадимкидей абалда болсо:
(күн өтүү, мээге кан куюлуу, жүрөк оорулары, баштагы жараат)

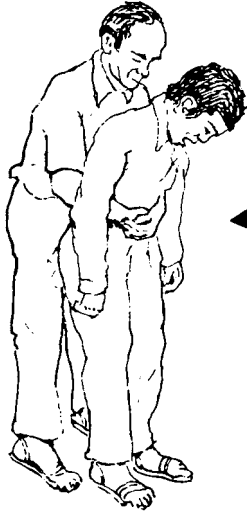
Эгерде эсин жоготкон адамдын оор жарааты бар болсо, анда:

Эсине келмейинче, аны эч козгобоңуз. Эгерде жылдырууга туура келсе, анда өтө этияттык менен жылдырыңыз, себеби мойну же бел (арка) омурткасы сынган болсо, аны ордунан козгоп, жараатын ырбатып алышыңыз мүмкүн (100-бетти караңыз).

Жаракатынын бар же жок экендигин, сөөктөрүнүн сынган-сынбаганын текшериңиз, бирок жабыркаган адамды ордунан мүмкүн болушунча акырын жылдырыңыз. Белин (аркасын) же мойнун бүкпөңүз.

Эсин жоготкон адамга оозу аркылуу эч качан, эч нерсе бербейиз

ТАМАККА БИР НЕРСЕ ТЫГЫЛЫП КАЛГАНДА

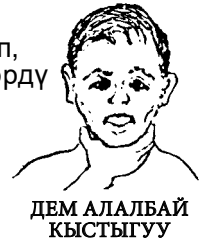
Адамдын тамагына бир нерсе тыгылып, дем алалбай калса, **тезинен** төмөнкүлөрдү аткаруу керек:

- артына туруп, колдоруңуз менен белинен кучактаңыз
- алакандарыңызды (сүрөттөгүдөй кылып, биринин үстүнө бирин келтирип) ичине коюп, андан кийин
- ичин жогору карай (өзүңүзгө) күч менен **тез** тартыңыз.

Мындай иш-чара анын өпкөсүндөгү абаны чыгарып, тамагын бошотууга жардам берет. Керек болсо, буларды бир нече ирет кайталаңыз.

Эгерде адамдын тулку бою сиздикинен алда канча чоң болсо же ал эсин жоготуп койсо, анда **тезинен** төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

- чалкасынан жаткырыңыз
- башын бир жагына кыйшайтыңыз
- колуңузду алакандарын (биринин үстүнө бирин келтирип), киндик менен кабырганын ортосуна коюп, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, үстүнө отуруңуз. (Семиз кишилерге, кош бойлуу аялдарга, арабадагы майыптарга же жаш балдарга колуңузду ичине эмес, көкүрөгүнө коюңуз.)
- эми колду калыбынан жазбай, ылдыйтан жогору карай тез, катуу басыңыз
- мындай иш-чараны, керек болсо, бир нече ирет кайталаңыз
- эгерде адам дагы деле дем алалбаса, анда **оозмо-ооз дем алдырууга** аракет кылыңыз (кийинки бетти караңыз)

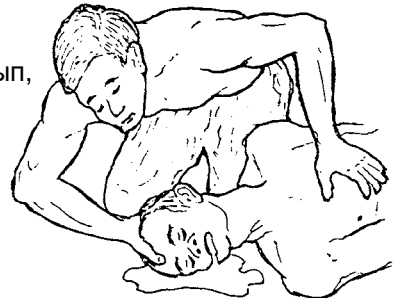
ДЕМ АЛАЛБАЙ
КЫСТЫГУУ

ЧӨГҮҮ (сууга тумчугуу)

Дем алуусу токтогон адам 4 гана мүнөт жашайт! Демек, сиз **тезирээк кыймылдашыңыз керек!**

Дароо оозмо-ооз дем алдырууну баштаңыз (кийинки бетти караңыз). Мүмкүн болсо, тумчуккан адамды суудан чыгарбай эле, тайыз жерге алып барып дем алдырыңыз.

Эгерде өпкөсүнө аба киргизе албасаңыз (үйлөй албай жатсаңыз), анда жээкке жеткенде, баш жагын ылдый каратып, капталынан жаткырып, жогоруда айтылгандай кылып, ичин басыңыз. Андан соң дароо кайрадан оозмо-ооз дем алдырууга өтүңүз.

АР ДАЙЫМ, тумчугуп калган адамдын өпкөсүнөн сууну чыгарардан мурун, ТЕЗИНЕН ООЗМО-ООЗ ДЕМ АЛДЫРУУНУ БАШТАҢЫЗ.

ДЕМ АЛУУСУ ТОКТОП КАЛГАНДА ЭМНЕ КЫЛУУ КЕРЕК? ООЗМО-ООЗ ДЕМ АЛДЫРУУ КЕРЕК

Дем алуу токтоп калуунун кеңири тараган себептерине төмөнкүлөр кирет:

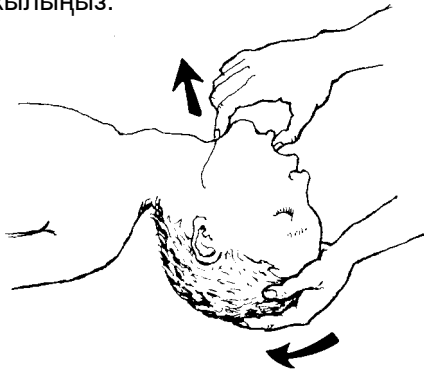
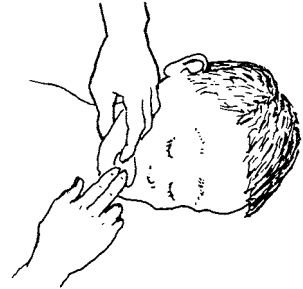
- тамакка бир нерсенин тыгылып калышы
- эсин жоготкон адамдын тамагын тили же коюу былжыры (шилекейи) тосуп калышы
- сууга тумчугуу, тамекинин түтүнүнөн улам дем кыстыгуу, уулануу
- башынын же көкүрөгүнүн катуу урулушу
- жүрөк оору кармоо

Адам дем албаса, 4 мүнөттүн ичинде өлүп калышы мүмкүн.

**Эгерде адамдын дем алуусу токтоп калса,
ТЕЗИНЕН оозмо-ооз дем алдырууну баштаңыз.**

Төмөнкү иш-чараларды, мүмкүн болушунча, тезирээк аткарыңыз:

1-кадам: оозго же тамакка тыгылып калган ар кандай нерсени тезинен колуңуз менен алып чыгыңыз. Тилин алдыга тартыңыз. Эгерде тамагында былжыр (какырык же шилекей) болсо, аны дароо тазалаганга аракет кылыңыз.

2-кадам: Тезинен, бирок этияттап, бетин өйдө каратып жаткызыңыз. Башын абайлап артка ийип, жаагын алдыга тартыңыз.

3-кадам: Таноолорун (мурдун) колуңуз менен кысып жаап, оозун чоң ачып, оозуңузду анын оозуна коюп, көкүрөгү көтөрүлгөндөй кылып өпкөсүнө катуу үйлөнүз. Ичиндеги аба сыртка чыгып кеткиче токтоп, андан соң кайрадан үйлөй баштаңыз. Бул ишти ар бир 5 секунд сайын кайталап туруңуз. Ымыркайлар менен жаш балдарды дем алдырганда, оозуңузду алардын мурду менен оозуна коюп, **өтө этияттык менен**, ар бир 3 секунд сайын үйлөшүңүз керек.

Адам өзү дем ала баштаганча же анын өлүп калганына толук көзүңүз жетмейинче, **оозмо-ооз үйлөөнү (дем алдырууну)** уланта бериңиз. Кээде 1 саат же андан ашык убакыт бою улантуу керек.

ЫСЫК УРГАНДАГЫ (КҮН ӨТКӨНДӨГҮ) ӨТӨ ООР АБАЛДАР

Карышуу

Күн ысыкта катуу иштеп, аябай тердеген адамдын кээде колу-буту же ашказаны карышып (түйүлүп) оорутат. Мунун себеби денеге туз жетишпегендиктен болот.

Дарылоо: 1 литр кайнаган сууга бир чай кашык туз салып ичиңиз. Муну карышуу басылмайынча, саат сайын ичип туруңуз. Адамды салкын жерге отургузуп же жаткызып, ооруган жерлерин акырындан укалап чыгыңыз.

Алсыроо

Белгилери: Күн ысыкта иштеп, аябай тердеген адамдын өңү кубарып, алы кетип, жүрөгү айланып, кускусу келиши мүмкүн. Денеси муздап, үшүй баштайт. Кан тамырынын кагышы тездеп, солгундай баштайт. Денетабы нормалдуу деңгээлде болот (31-бетти караңыз).

Дарылоо: Жабыркаган адамды салкын жерге жаткызып, буттарын өйдө көтөрүп, ушалап чыгыңыз. Сууга туз кошуп ичириңиз: 1 литр сууга 1 чай кашык туз кошосуз (эсине келмейинче, оозу аркылуу эч нерсе бербейсиз).

Мээге кан куюлуу

Мээге кан куюлуу көп кездешпегени менен, өтө коркунучтуу болот. Ал күн ысыган учурларда, көбүнчө улгайган адамдар менен **араккеттерде** кездешет.

Белгилери: Тери кургап, кызарып, аябай ысыйт. Жада калса колтуктагы ным да жоголот. Адам катуу ысытмалап, денетабы кээде 42°тан ашып кетет. Көп учурларда адам эсин жоготуп коёт.

Дарылоо: Денетабын тезинен түшүрүү керек. Адамды салкын жерге жайгаштырып, денесин муздак суу (мүмкүн болсо, муздуу суу) менен сүртүп, желпиңиз. Бул ишти ысытмасы түшмөйүнчө уланта бериңиз. Медициналык жардамга кайрылыңыз.

«АЛСЫРОО» МЕНЕН «МЭЭГЕ КАН КУЮЛУУНУН» ОРТОСУНДАГЫ АЙЫРМАЧЫЛЫКТАР:	
АЛСЫРОО	МЭЭГЕ КАН КУЮЛУУ
<ul style="list-style-type: none"> • тердейт, өңү кубарат, териси муздайт • карактери чоңоёт • ысытмалабайт • шайы кетет 	<ul style="list-style-type: none"> • териси кургайт, кызарып ысыйт • катуу ысытмалайт • катуу ооруйт же эсин жоготуп коёт

Суук тийгендеги өтө оор абалдар жөнүндө 408, 409-беттерди караңыз.

ЖАРААТТАН АККАН КАНДЫ КАНТИП ТОКТОТУУГА БОЛОТ?

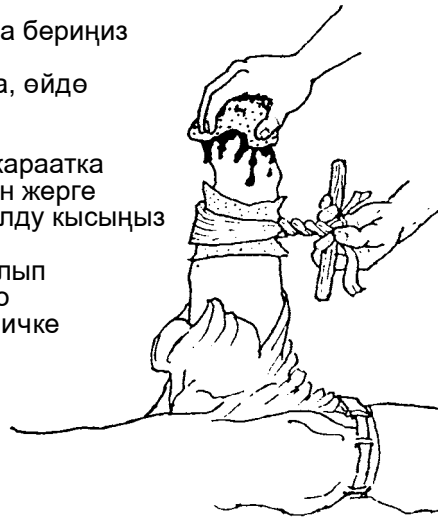
1. Жабыркаган жерди өйдө көтөрүңүз.

2. Таза, калың чүпүрөктү (чүпүрөк болбосо, таза колуңузду) жараатка коюп, кан токтогуча 15 мүнөт, кээде 1 саат же андан да ашык убакытка чейин басып туруңуз. Жабыркаган жерден аккан канды **түздөн-түз басуунун** мындай жолу дээрлик бардык жарааттар үчүн (кээде дененин бир жерин кесип салган учурларда да) пайдалуу.

Эгерде канды токтотууга булар жардам бербей, адам көп кан жоготуп баратса, анда төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

- жарааттын оозун басып турууну уланта бериңиз
- жабыркаган жерди, мүмкүн болушунча, өйдө көтөрүңүз
- канды токтотуу үчүн, колун же бутун жараатка жакыныраак жерден байлап, байланган жерге таякча салып катуу бурап, бутту же колду кысыңыз
- байлай турган жиптин ордуна кабатталып чыйратылган чүпүрөк же кенен белбоо колдонсоңуз да болот, бирок эч качан ичке аркан, жип же зым колдонбош керек

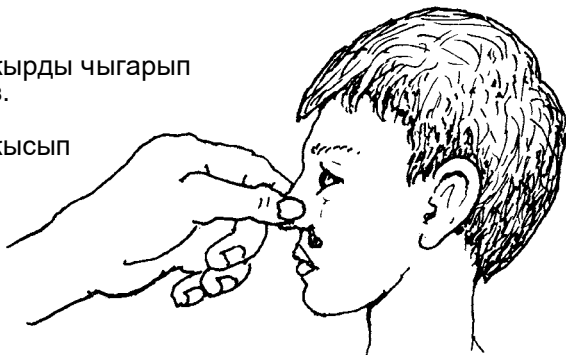

САК БОЛУҢУЗ:

- Кол менен бутту жарааттан кан өтө көп акса жана канды түздөн-түз басуу жолу менен токтото албай койгондо **гана** байлаңыз.
- Кан айланууну камсыз кылып, жарааттан аккан кандын токтогонун билүү үчүн, байланган жерди ар бир жарым саатта бошотуп туруңуз. Эгерде байланган калыбында көпкө калтырып койсоңуз бутка же колго зыян келтирип аласыз. Анда аларды кесүүгө туура келип калат.
- Кансыроону токтотуу үчүн **эч качан** ылай, сасык май (керосин), акиташ же кофе колдонбоңуз.
- Эгерде кан көп кетсе же жараат коркунучтуу болсо, анда шоктун алдын алуу үчүн бут жагын өйдө көтөрүп, баш жагын ылдый кылыңыз (77-бетти караңыз).

МУРУНДАН АККАН КАНДЫ КАНТИП ТОКТОТУУГА БОЛОТ?

1. Тынч отуруңуз.
2. Мурундан кан аралашкан былжырды чыгарып салуу үчүн акырын чимкириңиз.
3. Кан токтогуча, мурунду бекем кысып туруңуз (10 мүнөттөй).

Эгерде булар жардам бербесе, анда.....

мурунга кебез тыгып, анын бир учун сыртка чыгарып коюңуз. Мүмкүнчүлүк болсо, адегенде кебезди суутектин өтө кычкылына (перекись водорода), **вазелинге** же адреналин менен лидокаииндин (ксикаиндин) кошулмасына малып, нымдап алыңыз (381-б).

Андан соң кайрадан мурунду бекем кысып туруңуз. Бирок 10 мүнөттөн ашырбаңыз. Башыңызды чалкалатпаңыз.

Кебезди кан токтогондон кийин да бир нече саат бою албаңыз: андан кийин өтө этияттык менен алып таштаңыз.

Айрыкча, улгайган адамдарда кан мурундун ички көңдөйүнөн кетиши мүмкүн. Анда мурунду бекем кысуу менен канды токтото албайсыз. Мындай учурда бир нерсени, мисалы: тыгындыны, жүгөрүнүн мардегин же буларга окшош нерселерди тиштеп, башты ылдыйлатып, кан токтогуча жутунбай тынч отуруу керек. (Тыгынды адамды жуттуртпай кармап турат да, кандын уюшуна жакшы жардам берет.)

Алдын алуу:

Эгерде адамдын мурду тез-тез канай берсе, анда бир аз **вазелин** менен таноолорунун ичин күндө эки маал сүйкөп туруңуз же болбосо мурдун бир аз туз кошулган суу менен чайкаңыз (164-бетти караңыз).

Нардан (апельсин), помидор жана башка мөмө-жемиштерди жесе, вена кан тамырлары чыңалып, мурундун канашы азаят.

КЕСИКТЕР, ШЫЛЫНГАН ЖЕРЛЕР ЖАНА МАЙДА ЖАРААТТАР

Тазалык – жараатты айыктырууда жана инфекциянын алдын алууда эң жакшы жардам берүүчү нерселердин бири болуп эсептелет.

Жараатты дарылоо үчүн.....

Адегенде колуңузду самындап, таза жууңуз.

Андан соң жарааттын тегерегин кайнатылган мелүүн суу менен самындап жууңуз.

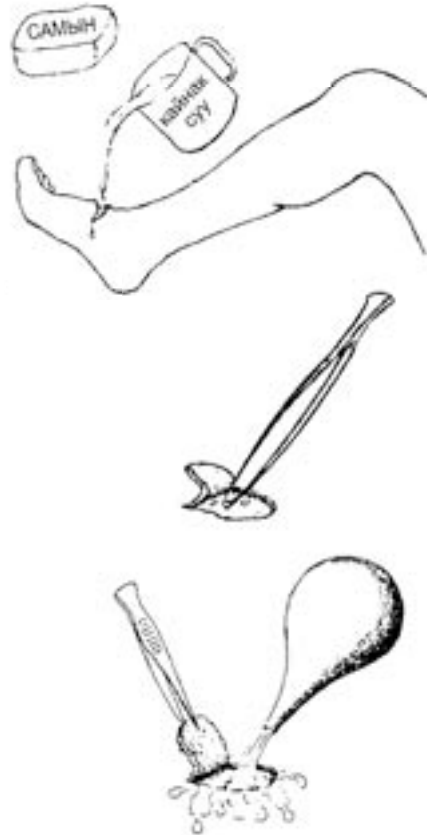
Эми жарааттын өзүн кайнатылган мелүүн суу менен жакшылап жууп чыгыңыз (эгерде жараатта кир көп болсо, анда самындап жуушту да унутпаңыз, бирок самын жараатты тазалаганы менен, келтириши мүмкүн).

Жарааттагы кирдин баарын этияттап тазалаңыз. Теринин ар бир кесилген жерин карап, тазалап чыгыңыз. Кирлерди тазалоодо таза кыпчуурду (пинцет), таза чүпүрөктү же таза дакини колдонсоңуз болот, бирок алардын тазалыгына толук ынануу үчүн, адегенде кайнатып алып, андан кийин колдонуңуз.

Колдон келсе, жараатты шприц же соргуч (алмурут сымал резина балончо) менен кайнак суу бүркүп жуусаңыз жакшы.

Кокус жараатта кир калып ала турган болсо, ал инфекцияны пайда кылышы мүмкүн.

Тазалап бүткөндөн кийин жарааттын оозун таза даки же чүпүрөк менен жаап коюңуз. Жабылган чүпүрөктүн же дакинин жука болгону жакшы, себеби бул аба эркин өтүп, жарааттын тез айыгып кетишине жардам берет. Даки менен чүпүрөктү күн сайын алмаштырып, инфекциянын белгилерин текшерип туруңуз (88-бетти караңыз).

Жараатты ЭЧ КАЧАН малдын кыгы, адамдын заңы же ылай менен жабууга болбойт. Алар селейме сыяктуу коркунучтуу инфекцияга алып келиши мүмкүн.

Жарааттын өзүнө ЭЧ КАЧАН спирт, йод же мЕРТИОЛАТ (жашыл дары) тунмасын сүртүүгө болбойт; алар этти жабыркатып, айыгууну кечиктирет.

ЧОҢ КЕСИКТЕР: АЛАРДЫ КАНТИП БИРИКТИРҮҮГӨ БОЛОТ?

Эгерде денеңиздин бир жерин жаңы эле кесип алсаңыз, анда тазасында, кесилген жердин ортосу жабылгыдай кылып, эки жагын бириктирсеңиз, ал жер тез эле жабылып, сакайып кетет.

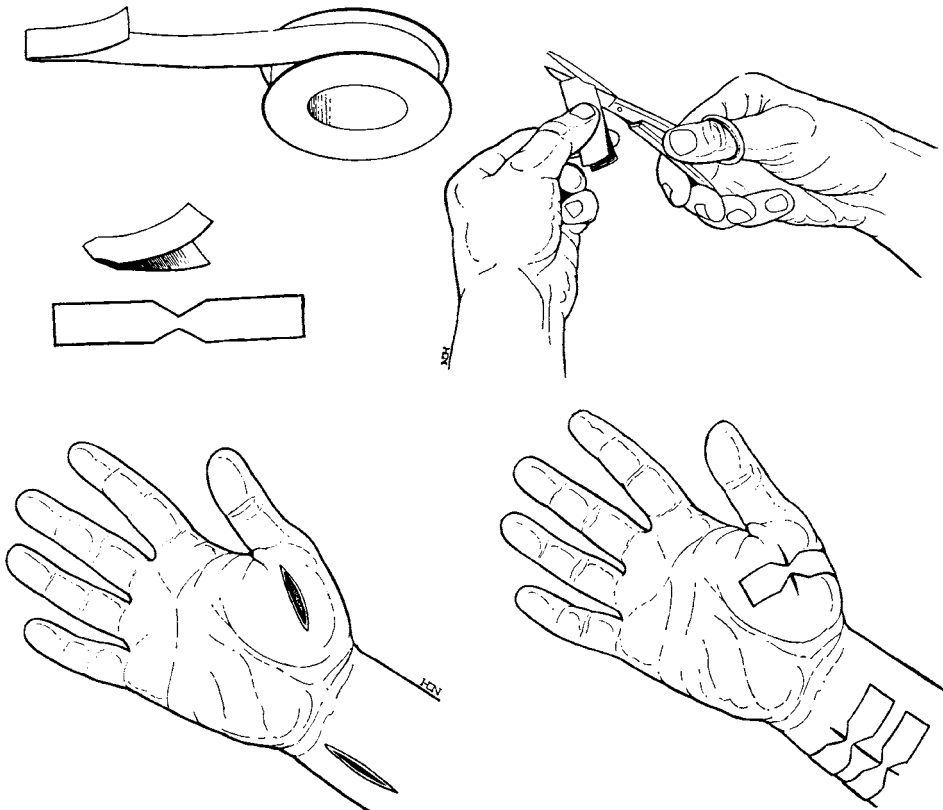
Кесилген жерди төмөнкүдөй учурларда гана бириктиресиз:

- кесилгенине 12 саат боло элек болсо,
- кесилген жер таза бойдон турса,
- жараатты дароо бүтөш үчүн медициналык кызматкерге кайрылганга мүмкүнчүлүк болбой калса.

Кесилген жерди бириктирерден мурун, аны кайнатылган мелүүн суу менен аябай жакшылап жууңуз (эгерде жарааттын ичинде кир бар болсо, анда самындап жуушту да унутпаңыз). Мүмкүн болсо, шприц менен суу бүркүп тазалаңыз. Жараатта бир аз болсо да кир же самын калбаганына ынаныңыз.

Кесилген жерди бириктирип бүтөөнүн эки жолу бар:

ЖАБЫШЧААК СЫЗМАНЫ (лейкопластырды) “КӨПӨЛӨК” ТҮРҮНДӨ ЧАПТОО

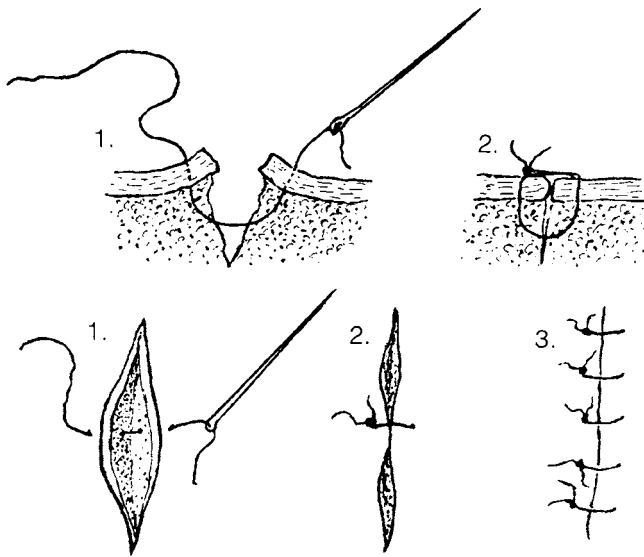

жана **ЖИП МЕНЕН ТИГҮҮ ЖЕ ИЛМЕКТЕП БАЙЛОО**

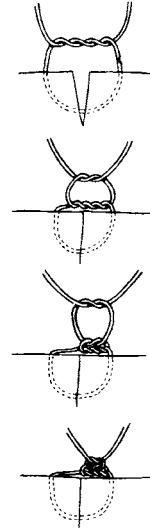
Тигүү канчалык зарыл экендигин билүү үчүн, кесилген жердин эки жагы бири бирине өзүнөн өзү жабышкан-жабышпаганын текшериңиз. Эгер жабышса, анда тигүүнүн зарылдыгы жок.

Кесилген жерди тигүү үчүн:

- Ийне менен ичке жипти (нейлон же жибек жип болсо андан да жакшы) 20 мүнөт кайнатыңыз.
- Жогоруда айтылгандай кылып, кесилген жерди кайнатылган мелүүн суу менен жууп, тазалаңыз.
- Колуңузду кайнатылган жылуу суу менен самындап, таза жууңуз.
- Кесилген жерди төмөнкүдөй кылып тигиңиз:

**КАНТИП ЖАКШЫ
ТҮЙҮН КЫЛСА
БОЛОТ?**

Адегенде жипти кесилген жердин так ортосунан өткөрүп, эки жагын бириктирип туруп, байлап салыңыз (1, 2-сүрөттөр).

Эгерде тери калың болсо, анда ийнени алдын ала кайнатылган кыпчыгычтын же оймоктун жардамы менен өткөзүңүз.

Кесилген жерди толук бүтөш үчүн, калган жерлерин да тигип, байлап чыгыңыз (3-сүрөт).

Тигилген жиптерди 5 күндөн 14 күнгө чейин албаңыз (эгерде бет тигилген болсо, анда 5 күн; дененин башка жери тигилсе, 10 күн; кол же бут тигилген болсо, 14 күн). Андан соң тигилген жиптерди алып таштаңыз: байланган түйүндүн бир жак учун кесип, экинчи учунан тартып, жипти сууруп алыңыз.

ЭСКЕРТҮҮ: Кесилген жер аябай жакшы тазаланганда же кесилгенине 12 сааттан ашпаганда гана тигиңиз. Кир болгон, инфекция кирип кеткен же эски кесиндилерди ачык бойдон калтыруу керек. Адам тиштеген, ит капкан, каман челген же башка жаныбарлар жабыркаткан жерлерди да ачык бойдон калтыруу керек. Мындай жарааттарды тигип салуу – коркунучтуу инфекцияларга алып келиши мүмкүн.

Эгерде тигилген жерге инфекция кирип кетсе, анда дароо тигилген жипти сөгүп, кесилген жерди ачык бойдон калтыруу керек (88-бетти караңыз).

ТАҢЫП БАЙЛООЧУ МАТЕРИАЛДАР (таңгычтар: бинт, жабышчаак сызма ж.б.)

Таңып байлоочу материалдар жараатты таза сактап жүрүү үчүн колдонулат. Ошондуктан биринчи кезекте алардын өздөрүн дайыма таза кармоо зарыл. Таңып байлоого колдонулган материалды жууп үтүктөп же күн нуруна кургатып, таза, чаң жукпаган жерде сактоо керек.

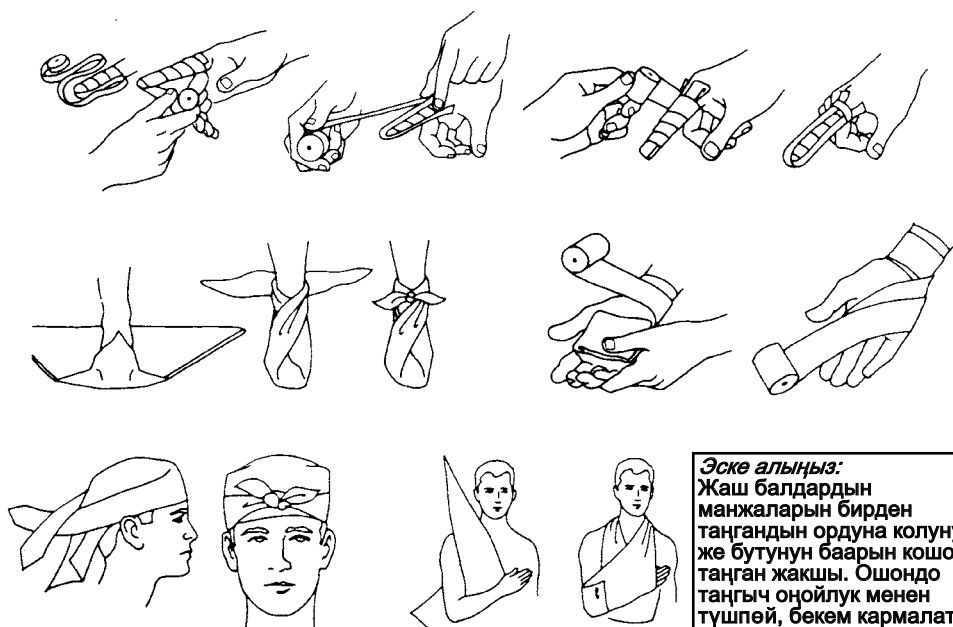
Адегенде жараатты 84-бетте көрсөтүлгөндөй жууп, тазалап алыңыз. Мүмкүн болсо, жараатка стерилденген даки төшөгүчүн (марлевая прокладка) коюп, андан соң таңып байлаңыз. Мындай төшөгүчтөр көбүнчө чапталган (бекитилген) баштыкчанын ичине салынып, дарыканаларда сатылат.

Дакини же башка материалды өзүңүз деле тазалап, даярдап алсаңыз болот. Ал үчүн дакини калың кагазга ороп, жабышчаак сызма менен чаптап, андан кийин мешке коюп, 20 мүнөт кактаңыз (кургатыңыз). Күйгүзүп албаш үчүн, дакинин алдына суу куюлган идиш коюп коюңуз.

Жараатты нымдуу же кир болгон буюм (материал) менен таңгандан көрө, таңбай эле койгон жакшы

Эгерде таңылган материал кирдеп калса же ага ным өтүп кетсе, анда аны алып салып, жараатты кайрадан жууп, башка таза материал менен таңып чыгыңыз. Материалды күн сайын алмаштырып туруңуз.

Таңып байлоонун жолдору:

Эске алыңыз:
Жаш балдардын манжаларын бирден таңгандын ордуна колунун же бутунун баарын кошо таңгыч жакшы. Ошондо таңгыч оңойлук менен түшпөй, бекем кармалат.

САК БОЛУҢУЗ:

Кол менен бутка таңылуучу материалдарды катуу таңып салбаңыз, анткени алар кан айланууну токтотуп салышы мүмкүн.

Көптөгөн майда тилиндилер менен кесиндилерди таңып байлоонун зарылдыгы жок. Алар самындап жууп, ачык бойдон калтырганда жакшы айыгат. Эң негизгиси, **аларды кир жугузбай, таза кармоо керек.**

ИНФЕКЦИЯ КИРГЕН (ЖУККАН) ЖАРААТТАР: АЛАРДЫ КАНТИП АНЫКТАП, ДАРЫЛООГО БОЛОТ?

Эгерде жараат:

- кызарса, шишесе, ысыса же катуу оорутса,
- ириңдесе,
- же жагымсыз жыттана (сасый) баштаса,

анда бул жараатка инфекция жуккандыгын билдирет.

Эгерде инфекциядан улам:

- эт ысыса,
- жарааттын бетинде кызыл сызыктар пайда болсо,
- же лимфа түйүндөрү (бездери) чочуп, оорута баштаса,

анда бул инфекциянын дененин башка бөлүктөрүнө да тарай баштаганын билдирет. Көбүнчө “бездер” деп аталган лимфа түйүндөрү бул – тери алдындагы, ичине микробдор толуп калган, кичинекей түйүнчөлөр. Алар инфекция кирген учурда чоңоюп, тери астында кичинекей дөмпөктөр пайда болот.

Инфекция кирген жарааттарды дарылоо:

• Жарааттын үстүнө күнүнө 4 маал 20 мүнөттөн ысык компресс коюп туруңуз же болбосо, инфекцияланган колду же бутту ысык суу куюлган идишке салып, кармап туруңуз.

• Инфекцияланган жерди көп козгобой, өйдө каратып кармаңыз (жүрөк тушунан жогорураак кылып).

• Эгерде инфекция коркунучтуу болсо же адам селеймеге каршы эмделбесе, анда пенициллин сыяктуу антибиотикти колдонуңуз (351, 352-беттерди караңыз).

Эскертүү: Эгерде жараат жагымсыз жыттанып (сасып), андан күрөң же боз түстөгү суюктук бөлүнүп чыга баштаса же болбосо жарааттын айланасындагы тери кара тартып, аба көбүктөрү (ыйлаакчалар) же чор (исиркектер) пайда болсо, анда бул желкабыс (гангрөн) болушу мүмкүн. Тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз. Жардам келгиче, 213-беттеги желкабыска карата берилген жол-жоболорду аткарыңыз.

КОРКУНУЧТУУ ИНФЕКЦИЯ ЖУГУП КАЛЫШЫ МҮМКҮН БОЛГОН ЖАРААТТАР

Коркунучтуу инфекцияны жугузуп алуу мүмкүнчүлүгү аябай чоң болгон жарааттарга төмөнкүлөр кирет:

- кир же кир нерселер козгогон жарааттар
- учтуу нерсе сайылгандан болгон жана башка терең, көп канабаган жарааттар
- мал-жаныбарлар багылган жайларда (малканаларда, чочоканаларда жана башка чарбаларда) болгон жарааттар
- катуу жанчылган (эзилген) же көгөрүп ооруткан жарааттар
- тиштегенден болгон жарааттар (айрыкча, адам тиштегенде, ит капканда, каман челгенде)
- ок тийген жарааттар

Мындай жарааттар үчүн төмөнкүдөй кам көрүү керек:

1. Жараатты самындап, кайнак суу менен жакшылап жууңуз. **Андагы уюп, катып калган канды, эзилип кеткен өлүү этти жана кирдин баарын алып таштаңыз.** Шприц же соргучту (алмурут сымал резина балончону) колдонуп (суу бүркүп), жарааттын кир жерлерин тазалап чыгыңыз.

2. Эгерде жараат терең болуп, тиштелген жерде кир калса, анда пенициллин антибиотигин колдонгонуңуз эң туура болот. Эгерде пенициллин жок болсо, анда ампициллин, эритромицин, тетрациклин антибиотиктерин же сульфаниламид (сульфа) дарысын колдонуңуз. Антибиотиктердин дозасын кандай өлчөмдө берүү жөнүндө ЖАШЫЛ БЕТТЕРди караңыз.

3. Мындай жарааттарды **эч качан** тикпеңиз, жабышчаак сызманы да “көпөлөк” түрүндө чаптабаңыз. **Жараатты ачык бойдон калтырыңыз.** Эгерде жараат чоң болсо, аны тажрыйбалуу медициналык кызматкер же дарыгер гана бириктирип, бүтөп бере алат.

Селейме оорусуна каршы эмделбеген адамдарда мындай өтө катуу оорунун пайда болуу коркунучу чоң болот. Андыктан жараат пайда болору менен, пенициллин же ампициллин колдонуу керек (жарааттын чоң-кичинесине карабай).

Эгерде жараат өтө оор болсо, анда эмделбеген адам бир жума же андан ашык убакыт бою чоң дозада пенициллин же ампициллин алуусу керек. Селеймеге каршы антитоксин (389-б.) да колдонсо болот, бирок эгерде антитоксин жылкынын сары суусунан (сыворотка) жасалган болсо, анда сөзсүз 70-бетти ачып, андагы сактык чараларына көңүл бурганыңыз оң.

ОК ТИЙГЕН, БЫЧАК ЖЕГЕН ЖАНА БАШКА КОРКУНУЧТУУ ЖАРААТТАР

Инфекция коркунучу: октон же бычактан болгон ар кандай терең жараатка инфекция кирип кетүү коркунучу чоң болот. Ошондуктан дароо антибиотик колдонуу керек (айрыкча, пенициллинди, 351-б. же ампициллинди 353-б.).

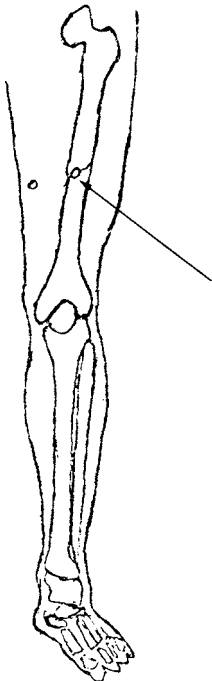
Селеймеге каршы эмделбеген адамдар, мүмкүн болсо, антитоксин сайма дарысын алып (389-б), эмдөөдөн өтүшү керек.

Мүмкүнчүлүк болсо, медициналык жардамга кайрылыңыз.

Кол-буттагы ок тийген жарааттар

- Эгерде жарааттан кан көп акса, анда 82-бетте көрсөтүлгөндөй кылып, канды токтотуңуз.
- Эгерде кан көп акпай, анча деле коркунучтуу болбосо, анда бир нече убакытка чейин жараатка тийбеңиз. Жараат өзүнөн-өзү тазаланат.
- Жараатты кайнатылган мелүүн суу менен жууп, таза материал менен таңып коюңуз. Ок тийген жердин үстүн гана жууп, ок кирген тешикке ар нерсени кую бербеңиз (же сала бербеңиз).
- Антибиотиктерден бериңиз.

САК БОЛУҢУЗ:

Эгерде ок сөөккө тийген болсо, анда сөөк сынган болушу мүмкүн.

Жабыркаган кол-бутту иштетип же оор нерсе көтөрүп, аларга күч келтирип ийсеңиз (мисалы, тике туруп алсаңыз), анда сөөктү, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, ого бетер катуу сындырып аласыз:

Эгерде сөөк сынды деп шектенсеңиз, анда жабыркаган кол-бутка шакшак коюп, бир нече жумага чейин кыймылдатпай туруңуз.

Эгерде жараат коркунучтуу болсо, анда жабыркаган жерди жүрөк туштан бир аз өйдөрөөк көтөрүп, кыймылдабай тынч жатуу керек.

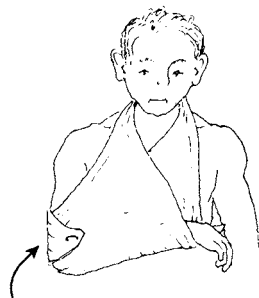
Ушундай кылып жаткырсаңыз, жараат тез айыгып, инфекция кирип көтүү коркунучу азаят.

ТУУРА

Жабыркаган бут менен басып жүрүү же отургучта бутту салаңдатып коюп отуруу жарааттын сакайышын көчөңдетип, инфекцияга жол ачат.

ТУУРА ЭМЕС

Катуу жабыркаган же ок тийип жараланган колду, сүрөттөгүдөй кылып таңгыч жасап, байлап алыңыз.

Көкүрөктөгү терең кеткен жарааттар

Көкүрөк жарааттары өтө коркунучтуу болот. Дароо медициналык жардамга кайрылыңыз.

• Эгерде жараат өпкөгө жетип, адам дем алганда аба тешик аркылуу чыгып калса, анда жараатты аба кирбей тургандай кылып бекитиңиз (жабыңыз). Даки төшөгүчкө же таза чүпүрөккө **вазелин** же өсүмдүк майын сүйкөп, жараат тешигинин үстүн сүрөттөгүдөй кылып бекем ороп чыгыңыз: (**САК БОЛУҢУЗ**: эгерде бекем оролгон чүпүрөк дем алууну оорлотсо, анда аны бир аз бошотуп коюңуз же таптакыр алып салыңыз).

- Жабыркаган адамды өзүнө ыңгайлуу болгон жерге жаткырыңыз.
- Эгерде шоктун белгилери байкалса, анда аны туура дарылоого аракет кылыңыз (77-бетти караңыз).
- Антибиотиктерден же ооруну басаңдатуучу дарылардан бериңиз.

Баштагы ок тийген жарааттар

- Жабыркаган адамды “жарым отурган” абалда жайгаштырыңыз.
- Жараатты таза чүпүрөк менен таңып чыгыңыз.
- Антибиотиктерди (пенициллин) бериңиз.
- Медициналык жардамга кайрылыңыз.

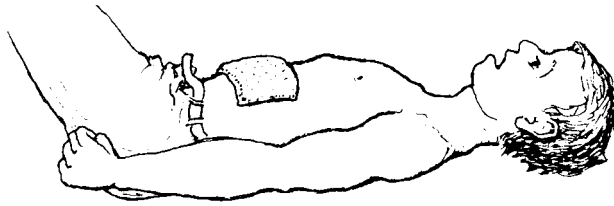
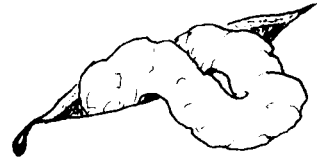

Ичеги-карындагы терең кеткен жарааттар

Ичеги-карындагы жарааттар да коркунучтуу болот. **Дароо медициналык жардамга кайрылыңыз.** Ага чейин:

Жараатты таза чүпүрөк менен жаап туруңуз.

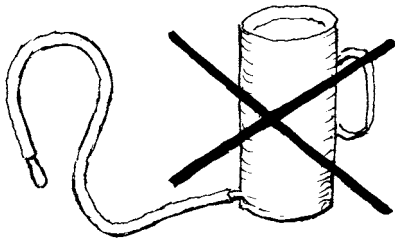
Эгерде ичегилер сыртка чыгып калган болсо, анда кайнатылган мелүүн сууга бир аз туз кошуп, ага таза чүпүрөктү нымдап, ичегилердин үстүн жаап туруу керек. Ичегилерди кайра ордуна салууга аракет кылбаңыз. Чүпүрөктүн кургап кетпешине көз салып туруңуз.

Эгерде жабыркаган адам шокко кабылса, анда анын бут жагын (таманын) баш жагынан өйдөрөөк кылып көтөрүп коюңуз.

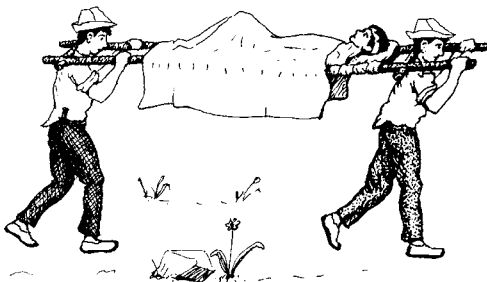
Оозу аркылуу эч нерсе: тамак да, суусундук да (жада калса суу да) **бербеңиз.** Эгерде медициналык борборго жеткиче 2 күндөн ашып кетсе, анда бир аздан суу гана ичирип туруңуз.

Эгерде жабыркаган адамдын уйкусу келбей, чаңкай берсе, анда сууга нымдалган чүпүрөктүн бир учун соруп турса болот.

Жабыркаган адамдын ашказаны көөп кетсе же бир нече күн чоң заара кылбаса да, **эч качан ичалдыргыч (клизма) койбоңуз.** Эгерде ичегиси үзүлүп кеткен болсо, ичалдыргыч коюп же арылтма дары берип, жабыркаган адамды өлтүрүп алышыбыз мүмкүн.

Антибиотиктерди ийне саюу жолу менен бериңиз (жол-жобосу жөнүндө кийинки бетти караңыз).

МЕДИЦИНАЛЫК КЫЗМАТКЕРДИ КҮТҮП ОТУРА БЕРБЕҢИЗ.

ЖАБЫРКАГАН АДАМДЫ ДАРОО ЖАКЫН ЖЕРДЕГИ БЕЙТАПКАНАГА ЖЕ МЕДИЦИНАЛЫК БОРБОРГО ЖЕТКИРИҢИЗ. Ага операция керек болушу мүмкүн.

ИЧЕГИ-КАРЫН ЖАРААТТАРЫНЫН ДАРЫСЫ (сокур ичеги сезгенүүгө же перитонитке да колдонсо болот)

Медициналык жардам келгиче төмөнкүлөрдү аткарып туруңуз:

Ампициллиндин 1 граммын (250 миллиграммдык ампулдан төртөөнү) төрт саатта бир ийне саюу жолу менен берип туруңуз (353-б).

Эгерде ампициллин жок болсо, анда пенициллинди: адегенде дароо 5 миллион бирдигин, андан соң 1 миллион бирдигин төрт саатта бир сайыңыз; (мүмкүн болсо, кристаллинди да колдонсоңуз болот, 353-б).

Пенициллин менен кошо стрептомицинди, 2 миллилитрден же 1 граммдан күнүнө 2 жолу (363-б.) же левомецетинди, 250 миллиграммдык 2 ампулду 4 саатта бир бериңиз.

Эгер сиз бул антиботиктердин суюк түрүндөгүсүн (ийне сайып киргизүү үчүн) таппасаңыз, анда ампициллинге же пенициллинге левомецетин же тетрациклин кошуп, бир аз гана суу менен ооз аркылуу бериңиз.

ИЧЕГИ-КАРЫНДЫН ӨТӨ ООР АБАЛДАРЫ ("КОРКУНУЧТУУ КУРСАК")

"Коркунучтуу курсак" деп ичеги-карындын күтүүсүздөн болгон бир нече оор абалы айтылат. Мындай абалда өлүмдүн алдын алуу үчүн тез хирургиялык кийлигишүү керек болот. Буларга сокур ичеги сезгенүү (аппендицит), перитонит жана ичеги бүтөлүү мисал боло алат (кийинки беттерди караңыз). Аялдарда болсо жамбаш сөөктүн суук тийип оорушу же баланын жатын сыртына бүтүп калышы да "коркунучтуу курсакка" алып келиши мүмкүн. Мындай учурларда хирург ичти ачып текшермейинче, "коркунучтуу курсактын" так себебин аныктоо кыйын.

Эгерде ич чыдатпай катуу ооруй берсе, адам кусса, бирок ичи өтпөсө, анда муну "коркунучтуу курсак" деп болжосоңуз болот.

"КОРКУНУЧТУУ КУРСАК":

Бейтапканага алып барыңыз – хирургтун жардамы керек болушу мүмкүн.

- катуу ооруганы токтобой, адамдын абалы улам начарлай берет
- ичи катат, кусат
- ичи көөп, кол тийгизгенде катуу болуп калат
- бейтаптын абалы оор

ЖЕҢИЛ ИЛДЕТТЕР:

Үйдөн же медициналык борбордон дарылоого болот.

- бир келип, кайра жоголуп кеткен ооруулар (карышуулар)
- орточо же күчөгөн ич өткөк
- кээде инфекциянын белгилери байкалат (суук тийменики же тамак оорунуку болушу мүмкүн)
- мындай ооруу буга чейин да болуп келген
- бейтаптын абалы орто (жеңил илдеттегидей)

Эгерде адамда "коркунучтуу курсактын" белгилери байкалса, анда аны мүмкүн болушунча тезирээк бейтапканага жеткирүү керек.

Ичеги бүтөлүү

Ичегинин бир жери бүтөлүп же тосулуп, андан тамак-аш менен заңдын өтпөй калышы “коркунучтуу курсакка” алып келиши мүмкүн. Ичеги бүтөлүүнүн көп кездешкен себептерине төмөнкүлөр кирет:

- жумуру курттардын (аскаридалардын) чырмалышып, түйүлүп же топтошуп калышы (140-бетти караңыз)
- ичеги илмегинин чуркуга кысылып калышы (177-б.)
- ичегинин ичегиге кирип калышы (инвагинация)

“Коркунучтуу курсактын” дээрлик бардык түрү ичеги бүтөлүүнүн белгилерин көрсөтүшү мүмкүн. Ичеги бүтөлүү ичегилердин жылышуу кызматынын бузулушунан улам болот.

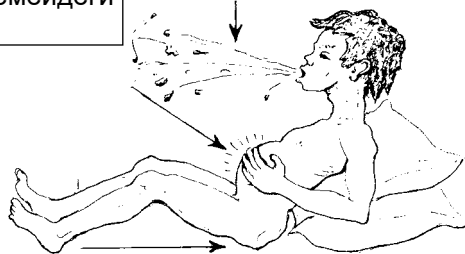
Ичеги бүтөлүүнүн белгилери:

Ич тынымсыз, катуу ооруйт.

Бул баланын ичи катуу, аябай сезимтал жана көөп кеткен. Ичине кол тийгизсеңиз, ооруганы күчөйт. Өзүнө өзү жардам берип, ичи ооруганын жеңилдетүү үчүн бала буттарын бүгүп алган. Ичи көбүнчө “үн катпаган” абалда болот. (Ичине кулак тосуп тыңшасаңыз, демейдеги курулдаган үндөрдү укпайсыз.)

Демейде баланын ичи катат (заңы аз-аздан келет же таптакыр келбейт). Бир аз ичи өтүшү мүмкүн. Кээде сыртка чыгарылгандын баары кан аралашкан былжыр болот.

Кокустан күч менен катуу кусуп жиберет! Кусундусу 1 метрге же андан да узак аралыкка чачырап, жашыл өт өңдөнүп, заңга окшоп же заңдыкындай жыт менен чыгышы мүмкүн.

Жогорудагыдай абалга кабылган адамды мүмкүн болушунча тезирээк бейтапканага жеткириңиз. Анын өмүрү коркунучта, балким хирургиялык жол менен дарылоо керек болот.

Сокур ичеги сезгенүү (аппендицит) жана перитонит

Мындай коркунучтуу абалдар көп учурда хирургиялык жол менен дарылоону талап кылат. Тезинен медициналык жардамга кайрылуу керек.

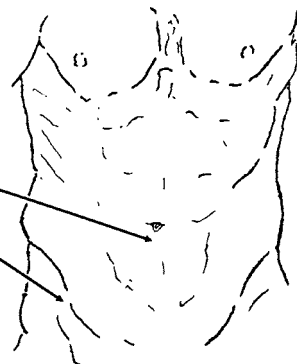
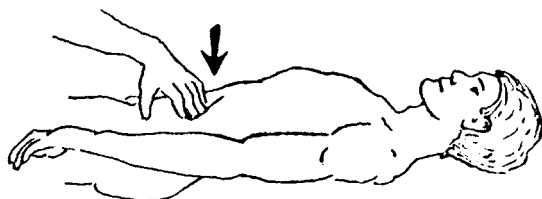
Сокур ичеги сезгенүү бул – **аппендикстин** сезгенип, инфекцияга кабылышы. Ал эми аппендикс болсо – жоон ичегинин, ичтин оң тарабынын ылдый жагында жайгашкан, сөөмөйдөй болгон өсүндүсү (бөөн өсүндү). Инфекцияланган аппендикс кээде жарылып кетип, **перитонитке** алып келиши мүмкүн.

Перитонит бул – ичегилер жайгашкан баштыкчанын же көңдөйдүн ичиндеги катуу жана коркунучтуу инфекция. Ал аппендикс же ичегинин башка бир бөлүгү жарылып же үзүлүп кеткенден улам пайда болот.

Сокур ичеги сезгенүүнүн белгилери:

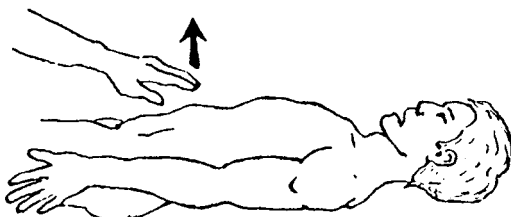
- Негизги белгиси – ич токтобой ооруп, улам күчөй берет.
- Ооруу көбүнчө киндик тегерегинен башталып, көп өтпөй ылдыйраак (оң жак) тарапка өтөт.
- Адамдын тамакка болгон табити жоголуп, кускусу келет, ичи катат, кээде бир аз ысытмалайт.

СОКУР ИЧЕГИ СЕЗГЕНҮҮ МЕНЕН ПЕРИТОНИТТИ ТЕКШЕРҮҮ:

Адамды жетөлдүрүп, ичинин катуу ооруганын же оорубаганын байкаңыз.

Же болбосо жука чурайдын сол жагынын бир аз өйдөрөөк жеринен ичин күч менен, бирок акырын (ооруган жери байкалмайынча) басып көрүңүз.

Андан соң колду тез тартып алыңыз.

Эгерде колду тартып алгандан кийин ичи өтө катуу ооруса (**таралып ооруса**), анда бул сокур ичеги сезгенүү же перитонит болушу мүмкүн.

Эгерде оорубаса, анда ушундай эле жол менен жука чурайдын оң жагын басып, текшерип көрүңүз.

ЭГЕРДЕ ООРУТКАН ЖЕР СОКУР ИЧЕГИ СЕЗГЕНГЕНДЕЙ ЖЕ ПЕРИТОНИТ БОЛГОНДОЙ СЕЗИЛСЕ, АНДА:

- **Тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз.** Мүмкүн болсо, бейтапты хирургга көрсөтүңүз.

• Ичалдыргыч (клизма) койбоңуз, **оозу аркылуу да эч нерсе бербөңиз.** Эгерде дененин суусуздануу белгилери байкалса, анда бир аз суу же регидрон суусунун (152-б.) берсеңиз болот – бирок башка эч нерсе бербөңиз.

- Бейтап жарым отурган абалда жакшылап, тынч эс алышы керек.

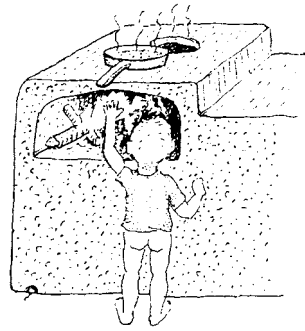
Эске алыңыз: Перитонит күчөп кеткенде, ич тактадай катуу болуп, кичине эле кол тийсе катуу оорутуп, адам өмүрүнө коркунуч туулат. Жабыркаган адамды дароо медициналык борборго жеткириңиз. Ал ортодо, бейтапка 93-беттин башында көрсөтүлгөн дарылардан берип туруңуз.

КҮЙҮКТӨР

Алдын алуу:

Көп күйүктөрдүн алдын алууга болот. Мындайда айрыкча, балдарга сак болушуңуз керек:

- жаш балдарды мешке, отко жакын жолотпоңуз
- жарык лампалары менен ширеңкөлөрдү кол жетпеген жерде сактаңыз
- мештеги казан-аяктын, идиштердин кармагычтарын балдар жете албай тургандай кылып, башка жакка буруп коюңуз

Ыйлаакча пайда кылбаган жеңил күйүктөр (күйүктүн 1-даражасы)

Жеңил күйүктүн оорутканын басаңдатып, зыянын азайтуу үчүн, күйгөн жерди **дароо** муздак сууга салыңыз. Башкача дарылоонун зарылдыгы деле жок. Ооруганын басаңдатуу үчүн аспирин ичсеңиз да болот.

Ыйлаакча пайда кылган күйүктөр (күйүктүн 2-даражасы)

Ыйлаакчаларды жарбаңыз.

Эгерде жарылып кетсе, анда аларды этияттап, кайнатылган мелүүн суу менен самындап жууңуз. Бир аз **вазелинди** кайнатып тазалап, таза дакиге сүйкөп, дакини күйгөн жерге жаап коюңуз.

Эгерде **вазелин** жок болсо, анда күйүктү таңбай, ачык бойдон калтырыңыз. Күйүккө эч качан түрдүү майларды (тоң майды, өсүмдүк майын ж.б.) сыйпабаңыз.

Күйүктү мүмкүн болушунча тазараак кармоонун мааниси өтө чоң. Андыктан күйгөн жерге кир менен чаң жугузбай же чымындарды жолотпой, таза сактоо керек.

Эгерде ириң, жагымсыз жыт, ысытма, лимфа бездеринин чочуусу сыяктуу инфекция белгилери байкалса, анда күйгөн жерге туз кошулган жылымык суу менен (1 литр сууга 1 чай кашык туз кошуп) күндө 3 маал компресс басып туруңуз (мүмкүнчүлүк болсо, туздуу сууга агарткычтан да 1 аш кашык кошуп койсоңуз болот). Чүпүрөктү да, сууну да пайдалануудан мурун кайнатып алыңыз. Өлүү тери менен эттерди өтө этияттык менен алып таштаңыз. **Неосторин** (371-б.) сыяктуу антибиотик майын сүйкөсөңүз да болот. Оор абалдарда пенициллин же ампициллин антибиотиктерин ичириңиз.

Терең күйүктөр же тери менен эттин сөөккө чейин күйүүсү (күйүктүн 3-даражасы).

Күйүктүн бул даражасы терини бүлгүнгө учуратып, этти карайтып күйгүзүп, сыртка чыгарып салат. Мындай күйүктөр дайыма коркунучтуу болот. Жабыркаган адамды дароо медициналык борборго жеткирүү керек. Ага чейин күйгөн жерди өтө таза чүпүрөк же сүлгү менен ороп туруңуз.

Эгерде медициналык жардам алууга мүмкүнчүлүк болбосо, анда күйгөн жерди жогоруда айтылгандай кылып дарылаңыз. Кокус **вазелин** таппай калсаңыз, күйгөн жерди ачык калтырып, бирок кирден, чымын-чиркейлерден сактоо үчүн, үстүн пахта чүпүрөк же таза шейшеп менен жаап коюңуз. Чүпүрөктү өтө таза кармап, күйүктөн чыккан канга же суюктукка (сары сууга) булганып калбаш үчүн тез-тез алмаштырып туруңуз. Жабыркаган адамга пенициллин бериңиз.

Күйгөн жерге эч качан тоң майды, өсүмдүк майын, терини, кофени, чөп-чарды же заңды колдонбоңуз.

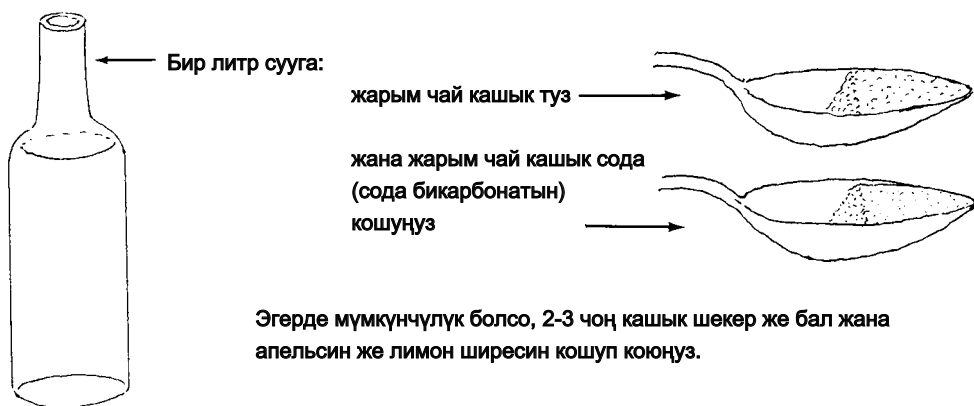
Эгерде күйүккө **бал** сүйкөсө, ал инфекциянын алдын алууга жана аны токтотууга жардам берип, айыгууну тездетет. Эски балды этияттап жууп кетирип, жаңысын бир күндө жок дегенде эки маал сүйкөп туруңуз.

Өтө коркунучтуу күйүктөргө карата бөтөнчө кам көрүү

Катуу күйгөн адам корккондон, ооруудан жана дененин суюктукту жоготушунан (күйүктөн чыккан суюктуктан) улам оңой эле **ШОККО** кабылышы мүмкүн (77-бетти караңыз).

Күйүктөн жабыркаган адамды жакшылап эс алдырып, көңүлүн көтөрүү керек. Оорууну басаңдатуу үчүн аспирин же аналгин (кодеин) бериңиз. Күйгөн жерди бир аз туз кошулган сууга салсаңыз, бул да ооруганын басаңдатат (кайнатылган мелүүн суунун бир литрине 1 чай кашык туз кошосуз).

Жабыркаган адамга суюктукту көп ичириңиз. Эгерде күйгөн жери чоң болсо (колунун алаканынан эки көлсө), анда төмөнкүдөй суусунду даярдаңыз:

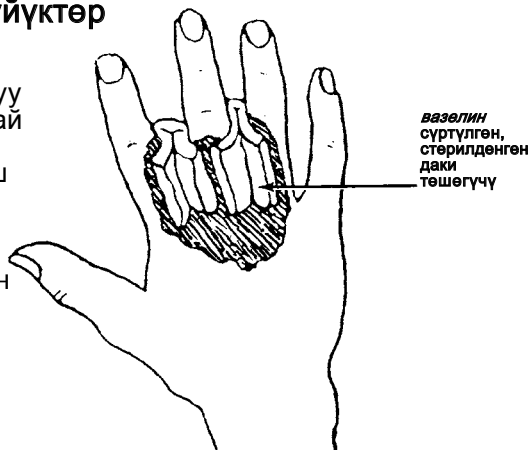

Күйүккө кабылган адам мындай суусунду мүмкүн болушунча тез-тез (заарасы тездей баштаганга чейин) ичип турушу керек. Эгерде күйгөн жери чоң болсо, күнүнө 4 литрден, ал эми өтө чоң болсо, анда 12 литрден ичип турганга аракет кылышы керек.

Катуу күйгөн адамдардын белоктуу (110-бетти караңыз) тамактарды көп жегени жакшы. Негизи, тамакты ылгабай эле жей берүү керек.

Муундардын айланасындагы күйүктөр

Манжалардын ортосу, колтук же башка муундардагы бөлүктөр катуу күйгөн учурда, бири-бирине жабышпай сакайышы үчүн, ортолоруна **ВАЗЕЛИН** сүртүлгөн даки төшөгүчүн коюп коюш керек. Ошондой эле манжаларды, кол-буттарды күндө бир нече маал түздөп туруш керек. Бул оорутат, бирок кыймыл-аракетти чектеп калган тыртыктардын (берчтердин) алдын алууга жардам берет. Күйгөн кол айыгып кетиши үчүн, манжаларды бир аз ийилген абалда кармоо керек.

СӨӨК СЫНГАНДА

Сөөк сынганда, эң оболу аны козгобой, бириктирилген абалда кармап туруу өтө маанилүү. Бул сыныктын ажырап кетишине жол бербей, анын тез бүтөлүшүнө шарт түзөт.

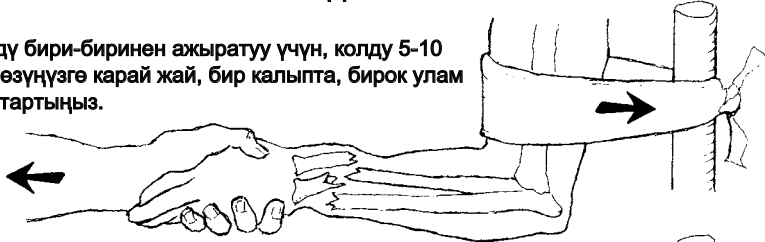
Сөөгү сынган адамды бир жерден экинчи жерге көтөрүп жылдырардан мурун, сынган жерге шакшак, чыбык же катуу калың кагаз (картон) коюп, таңып салыш керек. Кийинчерээк, медициналык борбордон гипстеп таңып койсо болот. Болбосо өзүңүз деле эл арасында илгертен колдонулуп келген ыкмаларды (гипстерди) пайдалансаңыз болот (14-бетти караңыз).

Сынган сөөктөрдү ордуна коюу: эгерде сөөк сынган калыбынан бир аз өйдө же ылдый кыйшайып калган болсо, анда аны жылдырбай эле коюш керек, анткени жылдырам деп, кайра көбүрөөк зыян келтирип алышыңыз мүмкүн.

Эгерде сөөк жаңы эле сынса жана сынган жер өтө эле оркоюп турса, анда гипстеп таңаардан мурун, аларды “ордуна коюп” түзөтүүгө аракет кылып көрсөңүз болот. Сөөктөр канчалык тез ордуна коюлса, ошончолук тез түзөлүп, жакшы сакайып кетет. Сөөктөрдү ордуна коёрдон мурун, мүмкүн болсо, булчуңдарды бошоңдотуу жана ооруганын басуу үчүн диазепам дарысын ичириңиз же сайыңыз (390-бетти караңыз) же болбосо кодеин дарысын бөрсөңиз да болот (384-бетти караңыз).

СЫНГАН БИЛЕКТИ КАНТИП ОРДУНА КОЙСО БОЛОТ?

Сөөктөрдү бири-биринен ажыратуу үчүн, колду 5-10 мүнөтчө өзүңүзгө карай жай, бир калыпта, бирок улам күчөтүп, тартыңыз.

Колду тартууну уланта бериңиз; бул учурда экинчи адам сынган сөөктөрдү этияттап ордуна коюп, бириктирип, түзөтө бериши керек.

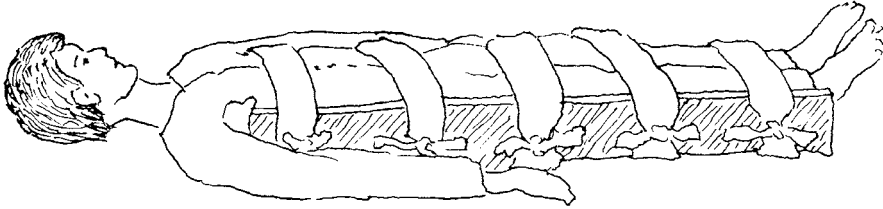
Эскертүү: Сынган сөөктөрдү ордуна коём деп, көп зыян келтирип алышыңыз мүмкүн. Негизи мындай ишти тажрыйбасы бар адамдын жардамы менен жасаган оң. Ошентсе да, сыныкты түзөтүп жатканда катуу тартып же күчкө салып ийбеш керек. Эң жакшысы, медициналык жардамга кайрылуу керек.

СЫНГАН СӨӨКТӨРДҮН ТҮЗӨЛҮП АЙЫГЫП КЕТИШИНЕ КАНЧА УБАКЫТ КЕТЕТ?

Адамдын жашы канчалык улгайган сайын же сынган жери канчалык оор болгон сайын, анын айыгышы да ошончолук көч болот. (Сыныктын тез бүтүп же түзөлүп айыгып кетиши, адамдын жаш-курагы менен сөөк канчалык катуу сынгандыгына жараша болот.) Балдардын сөөгү тез эле түзөлүп айыгып кетет. Ал эми улгайган адамдардыкы кээде эч качан түзөлбөй калышы мүмкүн. Сынган колду бир ай бою гипсте кармоо керек. Гипсти алгандан кийин да бир ай бою ошол кол менен эч кандай оор нерсе көтөрбөңүз. Сынган бутту гипсте 2 айча алып жүрүү керек.

САН СӨӨК (КАШКА ЖИЛИК) СЫНГАНДА

Сан сөөктүн сынышы көп учурда бөтөнчө кароону талап кылат. Мындай учурда дененин бардык бөлүгүн төмөнкүдөй кылып, шакшак коюп таңып,

жабыркаган адамды дароо медициналык борборго алып барган жакшы:

МОЮН, АРКА ЖАНА БЕЛ ОМУРТКА СЫНГАНДА

Эгер адамдын мойну, арка же бел омурткасы сынганы байкалса, анда аны **ордунан жылдырууда өтө этият болуңуз**. Жаткан абалын өзгөртпөгөнгө аракет кылыңыз. Мүмкүн болсо, жылдырдан мурун медициналык кызматкерди чакырыңыз. Эгерде жылдырууга туура келсе, анда мойну менен арка-бели ийилбегендей кылып жылдырыңыз. Жабыркаган адамды ордунан кантип жылдыруунун көрсөтмөлөрү кийинки бетте берилген.

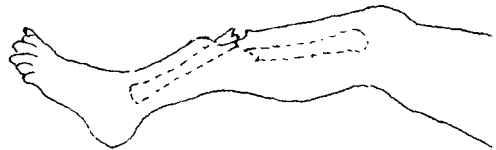
КАБЫРГА СӨӨК СЫНГАНДА

Кабырга сөөк сынганда, катуу оорутат, бирок дээрлик бардык учурларда өзү эле түзөлүп кетет. Мындай учурда көкүрөктү байлоонун же шакшак коюп таңуунун зарылдыгы жок. Эң жакшысы – аспирин ичип, эс алуу. Өпкөнү таза сактоо үчүн, ар бир эки саатта 4-5 маал терең дем алып туруу керек. Муну нормалдуу дем ала баштаганга чейин күндө жасай бериңиз. Адегенде аябай оорутат. Ооруганы толук басылгыча, бир нече ай өтүп кетиши мүмкүн.

Демейде, сынган кабырга өпкөнү тешип кетпейт. Эгерде кабырга терини тешип өтсө же адам жөтөлүп, кан түкүрсө, дем алуусу оорлоп баратса (ооруткандан башкача болуп), анда антибиотик (пенициллин же ампициллин) колдонуп, медициналык жардамга кайрылыңыз.

СЫНГАН СӨӨК ТЕРИНИ ТЕШИП, СЫРТКА ЧЫГЫП КАЛСА (АЧЫК СЫНЫКТАР)

Мындай учурда инфекция жугузуп алуу коркунучу өтө чоң болгондуктан, медициналык кызматкердин же жаракат боюнча адис дарыгердин жардамына кайрылган оң. Жабыркаган жерди жана чыгып калган сөөктүн айланасын кайнатылган мелүүн суу менен этияттап жууп тазалап, үстүн таза чүпүрөк менен жаап туруңуз. **Сөөк менен жараатты толук тазаламайынча, сыртка чыгып калган сөөктү эч качан ичине кайра киргизбеңиз.**

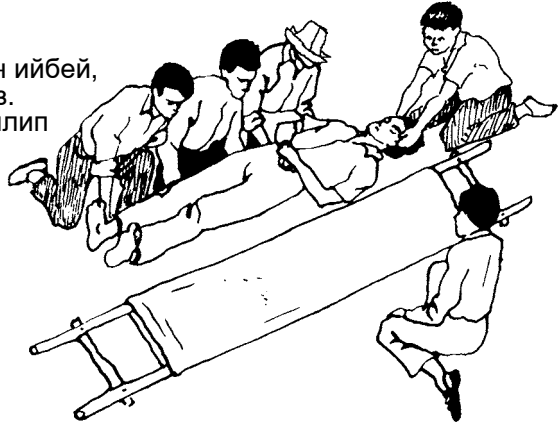
Ырбатып албаш үчүн, жабыркаган жерди шакшак коюп таңып салыңыз.

Эгерде сөөк терини тешип чыккан болсо, анда инфекциядан сактаныш үчүн, дароо антибиотик: пенициллин, ампициллин же тетрациклин (351, 353, 356-беттер) колдонуңуз.

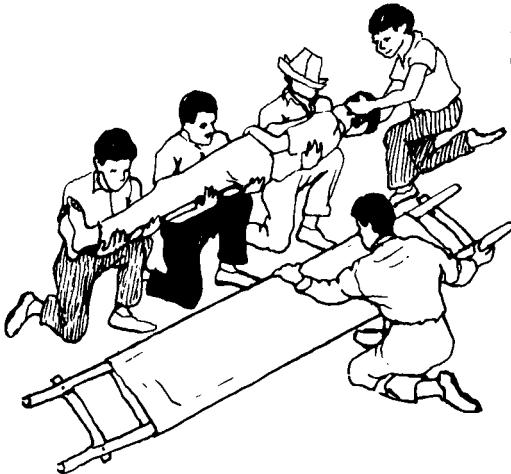
САК БОЛУҢУЗ: Сынган же сынгандай болуп көрүнгөн сөөккө эч качан бир нерсе сүртпөңүз жана аны укалабаңыз.

КАТУУ ЖАРААТ АЛГАН АДАМДЫ ОРДУНАН КАНТИП ЖЫЛДЫРУУ КЕРЕК?

Жабыркаган адамдын эч бир жерин ийбей, өтө этияттык менен өйдө көтөрүңүз. Өзгөчө, башы менен моюнунун ийилип кетишине жол бербейсиз.

Адегенде сала турган замбилди даярдап,

андан соң, көпчүлүктүн жардамы менен жабыркаган адамды этияттап замбилге салыңыз.

тыгыздап кабатталган кийимдер

Эгер мойну сынса же жабыркаса, жылып кетпесин үчүн, башынын эки жагына тең тыгыздап кабатталган кийимдерден же кум толтурулган каптардан коюп коюңуз.

Көтөрүп баратканда, дөңсөө жерлерде да бут жагын өйдөрөөк кылып көтөргөнгө аракет кылыңыз.

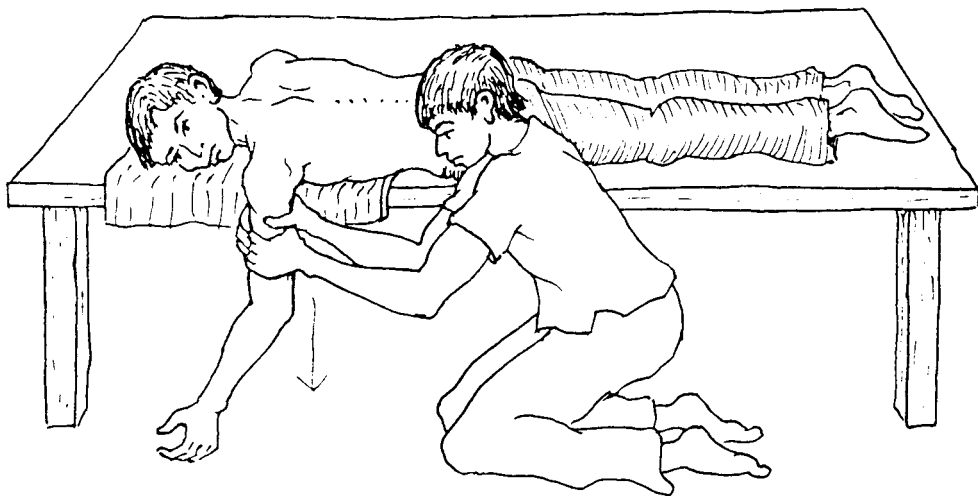
МЕРТИНУУ (СӨӨКТӨРДҮН МУУНДАН ЧЫГЫП КЕТИШИ)

Дарылоонун негизги үч жолу:

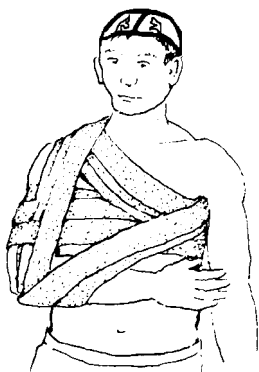
- Сөөктү кайра ордуна салганга аракет кылып көрүңүз. **Канчалык тез болсо, ошончолук жакшы !**
- Ойноп кетпей тургандай кылып, чыккан жерин бекем таңып, бир айча ошол бойдон калтырыңыз.
- Чыккан жер ордуна келип, толук айыкмайынча, кол-бутка күч келтире турган жумуштардан баш тартыңыз (2-3 ай).

ЧЫГЫП КЕТКЕН ИЙИНДИ КАНТИП ОРДУНА САЛСА БОЛОТ?

Жабыркаган адамды үстөлгө же үстү катуу, түз нерсеге бетин ылдый каратып жаткызып, жабыркаган колун үстөлдүн кырынан салаңдатып коюңуз. Колун (чыканактын өйдө жагынан кармап) 15-20 мүнөт бою күч менен катуу кармап, ылдый көздөй тартып туруңуз. Андан соң акырын коё бериңиз. Ийини кырс этип ордуна келиши керек.

Же болбосо, колуна 5 тен 8 килого (5 килодон баштаңыз, бирок 8 килодон ашпаңыз) чейинки салмактагы жүктү байлап, 15-20 мүнөт тим коюңуз.

Ийин ордуна келгенден кийин, колду денеге жабыштырып, бекем таңып коюңуз. Ушул калыбында бир айча жүрүшү керек. Улгайган адамдардын ийини катып, кыймылы чектелип калбасын үчүн, таңган жерди күндө 3 маал бир аз убакытка чечип, колду ылдый түшүрүп (салаңдатып), өтө этияттык менен айландырып, кыймылдатып туруу керек.

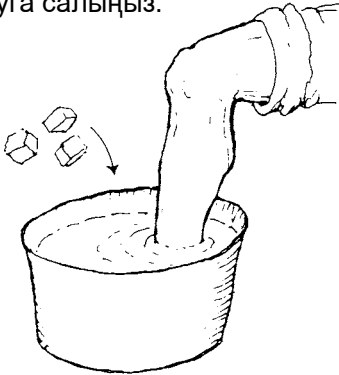
Эгерде чыгып кеткен ийинди ордуна сала албасаңыз, анда дароо медициналык жардамга кайрылыңыз. Канчалык көпкө создуктура берсеңиз, ордуна келип айыгышы да ошончолук кеч болорун унутпаңыз.

ТАРАМЫШ (БАЙЛАМТА) ЧОЮЛУУ

Кол-буттун чоюлганын, сынганын же катуу урулганын так аныктоо көп учурда мүмкүн эмес. Так аныктаганга рентген нурлары жардам берет.

Бирок сынык менен чоюлуу аздыр-көптүр бирдей эле ыкма менен дарыланат. Муундарды кыймылдатпай кармап, жылып кетпес үчүн, бышык нерсе менен таңып коюу керек. Катуу чоюлуунун айыгышына жок эле дегенде 3-4 жума кетет. Ал эми сөөк сынганда, андан да узак болот.

Ооруганы басылып, шишиги тараш үчүн, чоюлган жерди өйдө көтөрүү керек. Алгачкы күндөрү (1- же 2-күнү) чүпүрөккө, пластик буюмга же муздак, ным материалга оролгон музду шишип кеткен муунга саат сайын 20-30 мүнөттөй басып туруңуз. Бул шишиги менен ооруганын азайтат. 24-48 сааттан кийин (шишик коркунуч туудурбай калганда), чоюлган жерди бир күндө бир нече жолу ысык сууга салыңыз.

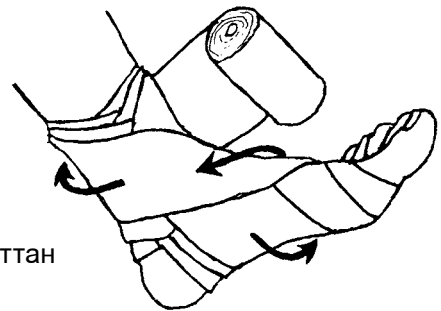
Алгачкы күндөрү (1, 2-күнү) чоюлган жерди муздак сууга салып коюңуз.

3-4 күн өткөндөн кийин ысык сууга салыңыз.

Ийрөйгөн муундун түзөлүп айыгышы үчүн, үйдө даярдалган гипсти (14-бетти караңыз) же чоюлгуч материалды (чоюлчак бинтти) колдонсоңуз болот.

Бут менен кызыл ашыкты да чоюлгуч материал менен таңсаңыз, бул шишикти азайтат же таратат. Таңганда, сүрөттөгүдөй кылып буттун таманынан баштап жогору карай таңуу керек. Катуу кысып таңып коюудан абайлаңыз. Таңган жерди 1-2 саат өткөн сайын бошотуп туруңуз. Аспирин ичсеңиз да болот.

Эгерде ооруганы менен шишигени 48 сааттан кийин деле басылбаса же азайбаса, анда медициналык жардамга кайрылуу керек.

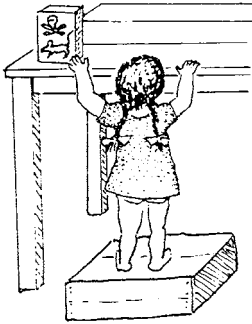
САК БОЛУҢУЗ: Эч качан чоюлган жерге же сынган сөөккө бир нерсе сүртпөңүз жана аларды укалабаңыз. Мунун зыяны гана болбосо, пайдасы жок.

Эгерде бут такыр эле бош болуп, салаңдап калгандай сезилсе же буттун таманын кыймылдата албай калсаңыз, анда медициналык жардамга кайрылыңыз. Балким, хирургтун кийлигишүүсү керек болот.

УУЛАНГАНДА

Көп балдар уулуу нерселерди ичип алгандан чарчап калышат. Балдарды уулануудан сактап калуу үчүн, төмөнкүдөй чараларды аткарыңыз:

Бардык уулуу нерселерди балдардын колу жетпей турган жерде сактаңыз:

Сасык май (керосин), газолин (иштелбеген бензин) жана башка уулуу нерселерди эч качан жеңил суусундуктардын (мис.: “кола”, “фанта” ж.б.) бөтөлкөсүнө сактабаңыз, аларды балдар ичип алышы мүмкүн.

ТӨМӨНКҮДӨЙ КӨП КЕЗДЕШКЕН, УУЛУУ НЕРСЕЛЕРДЕН САК БОЛУУ КЕРЕК:

- келемишке (чычкан-каларларга) колдонулган уу дарыдан;
- койлорду дезинфекциялоочу суюктуктар менен курт-кумурскаларды кыруучу химиялык уу заттардан (инсектицид);
- дары-дармектерден (ар кандай түрүн көп өлчөмдө жутуп алганда; айрыкча, темир таблеткаларынан өтө этият болуңуз);
- йод кошулмаларынан;
- агарткычтан;
- чылымдардан;
- майлап жалтыратууга колдонулган же жыгачтан алынган спирттен;
- уулуу жалбырактардан, өсүмдүк уруктарынан, жемиштерден же козу карындардан;
- ширеңкеден;
- сасык майдан (керосин), боёк эритүүчү аралашмалардан, газолинден (иштелбеген бензин), бензинден, түтөтүүчү нерселерге колдонулган суюктуктардан;
- шакар суусунан же каустик содадан;
- туздан (ымыркайлар менен жаш балдарга өтө көп өлчөмдө берилгенде);
- бузулган тамак-аштан (135-бетти караңыз).

Дарылоо:

Эгерде ууланды деп ойлосоңуз, анда **дароо** төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

• Эгерде жаш баланын тынчы кетип, уктай албаса, аны кустурганга аракет кылыңыз. Колуңузду (сөөмөйдү) тамагына (оозуна) салып же бир аш кашык ипекакуана (кустуруучу тамыр) сиробун (389-б) ичирип, артынан 1 стакан суу берип кустурсаңыз болот. Же болбосо баланы самын же туз кошулган сууну ичүүгө көндүрүңүз (1 чыны сууга 6 чай кашык туз кошулат).

• Мүмкүнчүлүк болсо, бир чыны жыгач көмүрүн (389-бет) бир чыны сууга аралаштырып берип көрүңүз. (Чоңдорго ушундай аралашмадан 2 стакан бериңиз.)

САК БОЛУҢУЗ: Сасык май, газолин (бензин), күчтүү кычкылдык же жегич заттарды (шакар суусу) ичип алганда же эсин жоготуп койгон учурларда, адамды кустуртпаңыз. Эгерде тынчы кетип уктай албаса, анда ичтеги ууну суюлтуп таркатуу үчүн, суудан же сүттөн көп-көп ичириңиз. (Жаш балдарга ар бир 15 мүнөт сайын 1 ыстанак суудан берип туруңуз.)

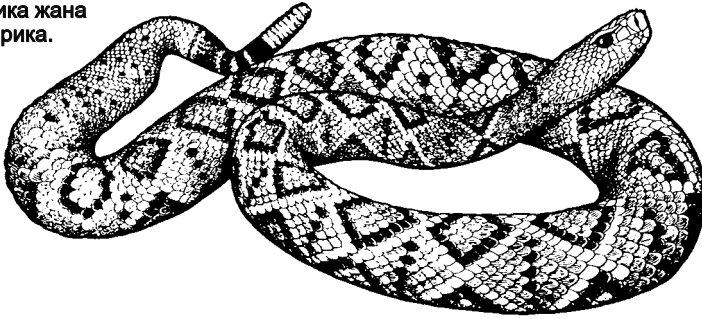
Эгерде адам чыйрыгып үшүсө, үстүнө бир нерсе жаап коюңуз, бирок өтө чүмкөп, ысытып жибербеңиз. **Эгерде катуу ууланса, анда медициналык жардамга кайрылыңыз.**

ЖЫЛАН ЧАККАНДА

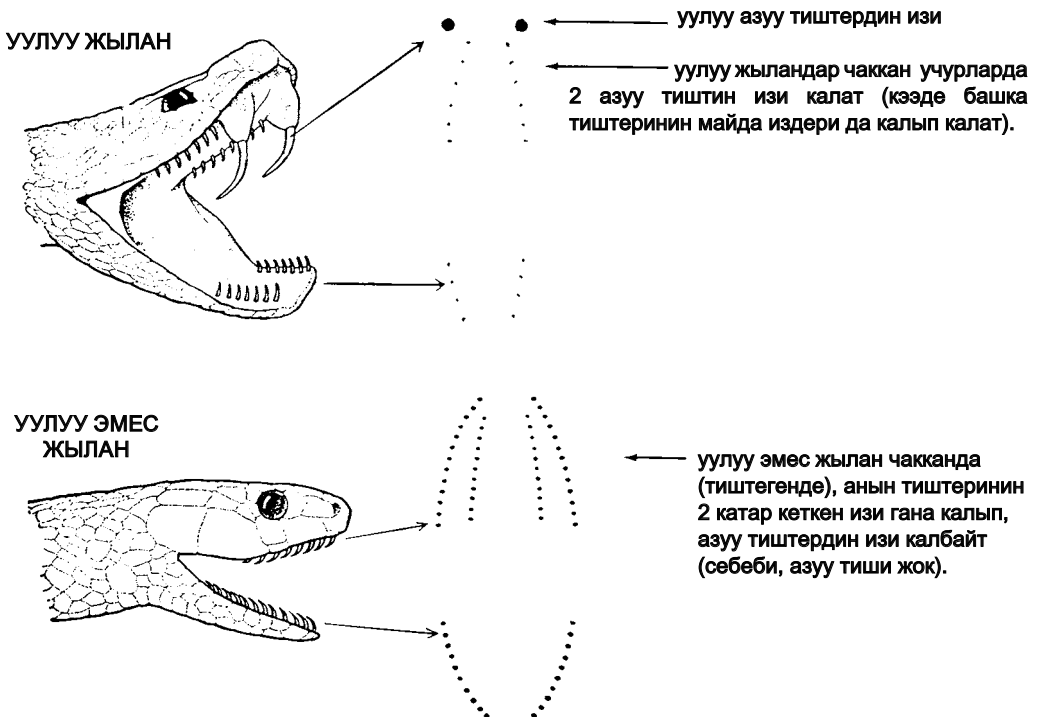
КАЛДЫРКАНДУУ

ЖЫЛАН (тропик чырылдак жыланы) – мекени Түндүк Америка, Мексика жана Борбордук Америка.

Кошумча: Өзүңүз жашаган аймактагы жыландардын түрлөрү жөнүндө маалымат алып, аларды китептин ушул бетине жазып койгонго аракет кылыңыз.

Эгерде бирөөнү жылан чагып алган болсо, анда ошол жыландын уулуу же уулуу эмес экенин аныктаганга аракет кылыңыз. Себеби жылан чакканда, анын тиштеринин ар кандай тактары (издери) калып калат:

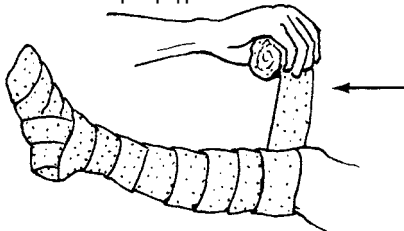
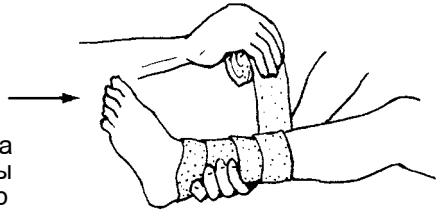

Көп учурларда адамдар уулуу эмес (зияны жок) жыландарды да уулуу деп ойлошот. Өзүңүз жашаган аймактагы жыландардын кайсынысы чындап уулуу, кайсынысы уулуу эмес экендигин тактап билип алганга аракет кылыңыз. Көп адамдар боа, питон өңдүү жыландарды уулуу деп эсептешет, бирок бул – жаңылыштык. Боа менен питондор – уулуу эмес жыландар. Уулуу эмес жыландарды өлтүрбөш керек, алардын зыяны жок. Тескерисинче, алар көп зыян алып келүүчү чычкандар менен башка зыянкөчтөрдү кырып, ал тургай кээ бирлери уулуу жыландарды да өлтүрүп, пайда көлтиришет.

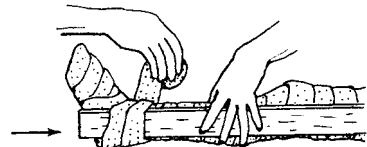
Уулуу жылан чакканда дарылоо:

1. **Өзүңүздү кармап, тынчтанышыңыз керек; жылан чаккан жерди кыймылдатпаңыз.** Канчалык көп кыймылдатсаңыз, уу да денеге ошончолук тез тарайт. Эгерде бутту чакса, анда таптакыр баспаш керек. **Медициналык жардамга бирөөнү жөнөтүңүз.**

2. Уунун денеге таралышын токтотуу үчүн, чаккан жерди чоюлгуч материал же таза чүпүрөк менен байлап салыңыз. Кол-бутту кыймылдатпай, кан тамырдын кагышына зыян келтирбегендей кылып, кысып байлаганга аракет кылыңыз. Эгерде кан тамырдын кагышы байкалбай баратса, анда байланган жерди бир аз бошото түшүңүз.

3. Кол-бутту учунан башына чейин ороп байлап чыгыңыз. Кан тамырдын кагып жатканын текшерипиз.

4. Эми кол-бут кыймылдап кетпеш үчүн, шакшак коюп таңып салыңыз (14-бетти караңыз).

5. Мүмкүн болсо, жабыркаган адамды замбил менен жакынкы медициналык борборго жеткириңиз. Жыланды да кошо алпарсаңыз жакшы болот, себеби ар түрдүү жыландын уусуна карата ар башка уукесерлер (антитоксиндер, 388-бетти караңыз) колдонулат. Эгер уукесер дары колдонула турган болсо, анда сайылуучу ийне даяр болмоюнча, таңылган материалды чечпей туруп, аллергиялык шокко (70-бетти караңыз) каршы берилген бардык сактык чараларды аткарыңыз. Эгерде уукесер берилбей турган болсо, анда таңылган материалды алып салсаңыз болот.

6. Ооруганын басаңдатуу үчүн парацетамол (ацетаминофен) бериңиз, аспирин бербейиз. Мүмкүнчүлүк болсо, селеймеге каршы эмдөөдөн өтүп коюш керек. Эгерде жылан чаккан жерге инфекция жуга баштаса, анда пенициллин бериңиз.

7. Ооруганын азайтууга жана уунун таркап кетишин токтотууга **муз** дагы жардам берет. Жабыркаган адамдын кол-бутун шейшеп же калың чүпүрөк менен ороп, тегерегине майдаланган муздарды коюп чыгыңыз. (Денеси өтө катуу муздап кетсе, тери менен этке зыян болуп, жылан чаккан жери ооруй башташы мүмкүн. Мындай учурда музду алып салууну же ордунда калтырууну жабыркаган адамдын өзүнөн сураганыңыз оң.)

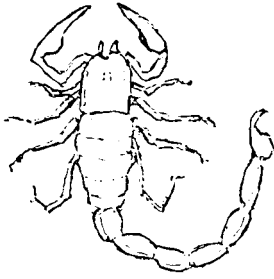
Бирөө-жарымды жылан чагып ала электе, өзүңүз жашаган аймактагы жыландардын уусуна каршы уукесер дарыларды алдын ала даярдап, аларды кантип колдонууну билип алышыңыз керек!

Уулуу жылан чакканда, адам өмүрүнө чоң коркунуч туулат. Мындай учурда медициналык жардамга киши жөнөтүп, жогоруда айтылган иш-чараларды **тезинен** аткарышыңыз керек.

Жылан чакканда, элдик ыкмалар менен дарылоо бир аз гана жардам бербесе, жакшы жардам бере албайт (3-бетти караңыз).

Жылан чаккандан кийин эч качан спирт ичимдигин ичпеңиз. Бул абалды кайра оорлотуп салат.

ЧАЯН ЧАККАНДА

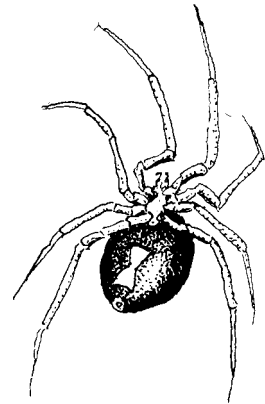

Кээ бир чаяндар башкаларынан айырмаланып, өтө уулуу келишет. Чоңдор үчүн чаяндын чагышы анчалык коркунучтуу эмес. Оорутканын басаңдатуу үчүн, чаккан жерге муз коюп, аспирин ичсеңиз жардам берет. Эгерде чаккан жер жансыз болуп, кээде бир нече жумалап же айлап оорутса, анда ысык компресс коюп көрүңүз (193-бетти караңыз).

Эгерде 5 жашка чыга элек баланы чаян чагып алса (айрыкча, эгер башын чакса), мунун өзү баланын өмүрүнө чоң коркунуч алып келиши мүмкүн. Кээ бир мамлекеттерде чаянга каршы атайын антиотоксиндер болот. (Латын Америкасында аны антиялактан деп аташат, 388-б). Жаш балдарды чаян чаккан убакыттан тартып 2 сааттын ичинде ийне сайып дарыласа жакшы жардам берет. Оорутканын басаңдатуу үчүн, аспирин же парацетамол (ацетаминофен) берүү керек. Эгерде баланын дем алуусу токтоп калса, анда оозмо-ооз дем алдырыңыз (80-бетти караңыз). Эгерде чаян жаш баланын денесинин талуу жерин чагып, “өлтүрө чаккан” чаяндардын түрүнө кирсе, анда тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз.

КАРА КУРТ ЖАНА БАШКА УУЛУУ ЖӨРГӨМҮШТӨР ЧАККАНДА

Дээрлик бардык эле жөргөмүштөрдүн (тарантулдун дагы) чакканы оорутат, бирок адам өмүрүнө коркунуч туудурбайт. Ал эми сейрек кездешүүчү жөргөмүштөр, мисалы, “кара курт” же ошол өңдүүлөр чакканда, балдар эле эмес, чоң кишилер да катуу ооруп калышы мүмкүн. Кара курт чаккан көп учурларда булчуң эттер тартышып, жыйрылып, ашказан булчуңдары түйүлүп, бүт дене ооруйт. (Кээде муну аппендицит менен чаташтырышат!)

Жабыркаган адамга парацетамол же аспирин берип, медициналык жардамга кайрылыңыз. Пайда берүүчү көптөгөн дарыларды айыл дүкөндөрүнөн табуу кыйын. Ошого карабастан, тезинен колдон келген жардамды жасаган оң. (Мисалы, 10% кальций глюконатынын 10 миллилитрин венага **өтө акырындык** менен, 10 мүнөт ичинде сайып киргизсеңиз, булчуң эттердин тартышып (түйүлүп) ооруганы басылат. Диазепамдын (390-б.) да пайдасы бар. Эгерде шоктун белгилери байкалса, анда аны аллергиялык шокту (70-б.) дарылагандай кылып дарылоо керек. Балдарга кортизон сайма дарысы керек болушу мүмкүн). Булардан башка дагы уукесер дарылар болот, бирок аларды табуу кыйын.